

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

Τμήμα: *ΝΟΜΙΚΗΣ*

Τομέας: *ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ*

Μάθημα: *ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ*

Διδάσκοντες: *ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ-
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΖΩΗ - ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΥΡΟΣ*

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

*“ Η Στάθμιση Συμφερόντων στην Ελληνική
Νομολογία ”*

Όνοματεπώνυμο: Τσατσαρώνης Παναγιώτης

Αριθμός Μητρώου: 1340200400732

Ακαδημαϊκό Έτος 2008-2009

➤ Περιεχόμενα ◀

I. Εισαγωγή	4
II. Ερμηνευτική Προσέγγιση	6
III. Ιστορική Αναδρομή	7
IV. Συρροή Θεμελιωδών Δικαιωμάτων	10
V. Σύγκρουση Θεμελιωδών Δικαιωμάτων	13
Α. Γενική Έννοια της Σύγκρουσης	13
Β. Νομική και Πραγματική Σύγκρουση	14
Γ. Σύγκρουση Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Διαπροσωπική Ενέργεια	15
Δ. Η πλαστότητα της νομικής σύγκρουσης δικαιωμάτων	16
VI. Μέθοδοι άρσης της σύγκρουσης	18
Α. Η θεωρία της «Στάθμισης των Συμφερόντων»	18
1. Γενικά	18
2. Η θεωρία της «Στάθμισης των Συμφερόντων» κατά το ΓΟΣΔ	19
2α. Υπόθεση Luth	19
2β. Υπόθεση Blinkfuer	20
3. Κριτική της θεωρίας της «Στάθμισης των Συμφερόντων»	21
4. Θεσμική Εφαρμογή αντί Στάθμισης	23

Β. Η Αρχή της Αναλογικότητας - Η σχέση της με την θεωρία της Στάθμισης Συμφερόντων	25
Γ. Η Θεωρία της Πρακτικής Εναρμόνισης	28
VII. Ζεύγη συγκρουόμενων δικαιωμάτων	29
VIII. Νομολογία	30
IX. Συμπέρασμα	57
X. Περίληψη – Summary	58
XI. Βασικοί Όροι –Λήμματα	59
XII. Πίνακας Αποφάσεων	60
XIII. Βιβλιογραφία	61

➤ I. Εισαγωγή ◀

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει και να προσεγγίσει το ζήτημα της στάθμισης συμφερόντων ως μίας εκ των μεθόδων επίλυσης του συνταγματικού προβλήματος της σύγκρουσης των δικαιωμάτων, καθώς και να παρουσιάσει τον τρόπο με τον οποίο αυτή η στάθμιση απαντάται στη νομολογία.

Εδώ και εκατοντάδες χρόνια οι άνθρωποι οργανώνονται και συμβιώνουν σε κοινωνίες μέσα στις οποίες αναπτύσσονται πολύπλοκες σχέσεις μεταξύ τους. Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα αυτής της συμβίωσης είναι η ύπαρξη διαφορετικών και αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων μεταξύ των πολιτών. Η αντιμετώπιση μιας τέτοιας σύγκρουσης θα μπορούσε να γίνει αυτομάτως με αμοιβαίες υποχωρήσεις των κοινωνιών, σεβόμενος ο ένας τα δικαιώματα του άλλου. Σε μια όμως τόσο σύνθετη και πολυδιάστατη κοινωνία η αυτόματη εναρμόνιση που θα οδηγούσε πλήρως αρμονική συμβίωση, δεν είναι τις περισσότερες φορές εφικτή, γι' αυτό η επέμβαση του νομοθέτη κρίνεται αναγκαία. Στόχος αυτής της επέμβασης είναι η άρση αυτών των συγκρούσεων, που θα επιτευχθεί με την στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων των εμπλεκόμενων φορέων. Η σύγκρουση των δικαιωμάτων προτάσσει την αντιπαράθεση νομίμως ασκούμενων από διαφορετικούς φορείς συνταγματικών δικαιωμάτων και επιχειρεί με διάφορες μεθόδους, μεταξύ των οποίων και η θεωρία της στάθμισης των συμφερόντων, την εξισορρόπηση των συγκρουόμενων συμφερόντων και την υλοποίηση του σκοπού του δικαίου. Η έννομη τάξη και η νομολογία αποτελούν λοιπόν την συνολική έκφραση της σταθμίσεως αυτών των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων των κοινωνιών του δικαίου.

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται αφενός στο θεωρητικό επίπεδο της προβληματικής, αφετέρου στην εμφάνιση της θεωρίας της στάθμισης των συμφερόντων στην ελληνική νομολογία. Αρχικά, θα γίνει μια ερμηνευτική προσέγγιση και μια σύντομη ιστορική αναδρομή ενδεικτική της εξέλιξης και της μεταβολής των δικαιωμάτων στο νομικό χώρο, ώστε να διαπιστωθεί η προέλευση της υπό εξέταση μεθόδου. Στην συνέχεια γίνεται αναφορά στην σύγκρουση των δικαιωμάτων, η αποτροπή της οποίας επιδιώκεται με την στάθμιση των συμφερόντων, στις διακρίσεις που υφίσταται και στην κριτική που υπάρχει ως προς την ύπαρξή της. Το κύριο μέρος της εργασίας ολοκληρώνεται με την ανάπτυξη των μηχανισμών άρσης της σύγκρουσης των δικαιωμάτων και κυρίως με την στάθμιση συμφερόντων, όπως αυτή παρουσιάζεται από το Γερμανικό Ομοσπονδιακό

Γερμανικό Δικαστήριο, με την κριτική που υφίσταται, τα επιχειρήματα υπέρ της καθώς και την σχέση της με τις άλλες μεθόδους άρσης της σύγκρουσης και συγκεκριμένα την αρχή της πρακτικής εναρμόνισης και την αρχή της αναλογικότητας. Παράλληλα, θα επισημάνουμε ορισμένα ζεύγη συγκρουόμενων δικαιωμάτων στην ελληνική θεωρία.

Τέλος, για χάρη της πληρότητας της εργασίας θα παρατεθεί σειρά δικαστηριακών αποφάσεων που στόχο έχουν μια πιο σφαιρική και εις βάθος κατανόηση του θέματος που πραγματεύεται η εργασία καθώς και το γενικό συμπέρασμα που απορρέει από την παρούσα έρευνα. Η επιλογή των αποφάσεων είναι ενδεικτική και άλλες από αυτές παρατίθενται ολόκληρες και άλλες από αυτές περιληπτικά.

➤ II. Ερμηνευτική Προσέγγιση ◀

Δικαίωμα μπορεί να οριστεί η εξουσία που απονέμεται από το δίκαιο στο πρόσωπο για την ικανοποίηση των έννομων συμφερόντων του. Το δικαϊκό κείμενο που κατοχυρώνει τα δικαιώματα στον άνθρωπο είναι το ίδιο το Σύνταγμα και για το λόγο αυτό τα δικαιώματα αυτά επικράτησε να ονομάζονται συνταγματικά δικαιώματα. Άλλος όρος που χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι ατομικά δικαιώματα, καθώς μέσω αυτού τονίζεται η έμφυτη ατομικότητα του ατόμου που κινδυνεύει από τα κάθε λογής ολοκληρωτικά κράτη¹, ενώ άλλος όρος που έχει επίσης επικρατήσει είναι θεμελιώδη δικαιώματα². Από τον ανωτέρω ορισμό προκύπτει ότι το συμφέρον δεν ταυτίζεται με το δικαίωμα, αλλά αποτελεί στοιχείο της έννοιάς του.

Τα δικαιώματα με το πέρασμα των ετών έχουν περάσει από διάφορα στάδια. Σύμφωνα με την παραδοσιακή θεωρία που βασίζεται στην υποκειμενικότητά της, τα συνταγματικά δικαιώματα λαμβάνονται υπόψη μόνο υποκειμενικά και έχουν αποκλειστικά αντικρατική ενέργεια, δηλαδή αμυντικό χαρακτήρα (status negativus) κατά του κράτους. Από τον αμυντικό χαρακτήρα τους προσδιορίστηκε το αρνητικό περιεχόμενο των δικαιωμάτων, δηλαδή η αξίωση για παράλειψη. Παράλληλα, κατά την κλασική θεωρία, τα ατομικά δικαιώματα θεωρήθηκαν τα νομικά σύνορα κράτους-κοινωνίας, δικαιώματα του δημοσίου χώρου, που δεν στρέφονται ενάντια στις ιδιωτικές πηγές κινδύνων για τον πολίτη. Επομένως, ως το βασικό χαρακτηριστικό της παραδοσιακής θεωρίας θα μπορούσε να τονιστεί ο ατομικιστικός-υποκειμενικός χαρακτήρας τους.

Καθώς η παραδοσιακή θεωρία αδυνατούσε να εξηγήσει με πληρότητα και ακρίβεια την φύση και την λειτουργία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην σύγχρονη έννομη τάξη, του κοινωνικού ανθρωπισμού, πρόσφορο έδαφος βρήκε η σύγχρονη θεωρία³. Η νέα αυτή θεωρία μπόρεσε να συμπεριλάβει και τα νέα κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά και νομικά δεδομένα που εισήχθησαν στην νέα τάξη πραγμάτων, δεδομένα που επηρέασαν και την εφαρμογή των ατομικών δικαιωμάτων και οδήγησαν στην μεταβολή τόσο του περιεχομένου τους όσο και τη φύσης τους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη σύγχρονη θεωρία, τα συνταγματικά

¹ Βλ. Δαγτόγλου Πρόδρομο Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τόμος Α'*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ. 6-7.

² Βλ. Δαγτόγλου Πρόδρομο Δ., *οπ. Παρ.*, σελ. 6.

³ Βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., *Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικός Μέρος, Τόμος Γ'-Τεύχη I-III*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008, σελ.33 επ.

δικαιώματα δεν είναι μόνο δίκαιο εξ' υποκειμένου αλλά και αντικειμενικοί κανόνες δικαίου (θεσμοί), δεν στρέφονται μόνο ενάντια στην κρατική αλλά και σε οποιαδήποτε εξουσία, ενώ επιπλέον, δεν συνιστούν μόνο κανόνες δημοσίου δικαίου αλλά αξιώματα της συνολικής έννομης τάξης (μεταβολή ως προς τη φύση τους). Επιπροσθέτως, τα συνταγματικά δικαιώματα της σύγχρονης θεωρίας δεν έχουν μόνο αμυντική διάσταση αλλά και προστατευτική και εξασφαλιστική – διεκδικητική, γεγονός που εντάσσει στα θεμελιώδη δικαιώματα και τα πολιτικά και κοινωνικά, καθώς και τα αποκαλούμενα «δεύτερης» και «τρίτης» γενιάς.

Τα χαρακτηριστικά αυτά των δικαιωμάτων μέσα από τη σύγχρονη θεωρία οδηγούν σε μία διαφορετική προσέγγιση στην εφαρμογή τους και κυρίως στην άρση των αντιθέσεων τους. Ενώ η παραδοσιακή θεωρία υποστηρίζει τη σύγκρουση υποκειμενικού με υποκειμενικό δικαίωμα και την άρση αυτής της σύγκρουσης μέσω της στάθμισης των συμφερόντων των δικαιωμάτων αυτών, η σύγχρονη θεωρία λαμβάνει υπόψη της το αντικειμενικό και το υποκειμενικό στοιχείο, δηλαδή το θεσμό από τη μία (την έννομη σχέση) και το δικαίωμα από την άλλη. Κατά συνέπεια, η άρση ενδεχόμενης αντίθεσης θεσμού με δικαίωμα πραγματοποιείται με τη μέθοδο της αιτιώδους συνάφειας θεσμού και δικαιώματος, με τη θεσμική εφαρμογή, μέθοδος η οποία αναπτύχθηκε κατά κύριο λόγο από τους επικριτές της μεθόδου της στάθμισης των συμφερόντων.

➤ III. Ιστορική Αναδρομή ◀

Οι ρίζες των ατομικών δικαιωμάτων τοποθετούνται ήδη στην αρχαιότητα και συγκεκριμένα στην αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία. Αν και η έννοια των ατομικών δικαιωμάτων, την εποχή εκείνη, ως νομικών δικαιωμάτων δεν ήταν γνωστή⁴ και παρά την μη ύπαρξη ενός υπερέχοντος συνταγματικού κειμένου με την μορφή που αυτό λαμβάνει σήμερα, η ανίχνευση των πρώτων «ατομικών δικαιωμάτων» έγκειται στην ελευθερία⁵ και την ισότητα, δηλαδή στις βασικές αρχές της αρχαίας αθηναϊκής

⁴ Βλ. Δαγτόγλου Πρόδρομο Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005., σπ. Παρ., σελ. 19.

⁵ Ας σημειωθεί ότι και σήμερα εκτός από τον όρο «ατομικά δικαιώματα», χρησιμοποιείται και ο όρος «ατομικές ελευθερίες», αν και οι δύο όροι δεν ταυτίζονται: ο όρος «ελευθερία» έχει πολιτική χροιά και αναφέρεται περισσότερο σε μία στατική κατάσταση, ενώ ο όρος «δικαίωμα» έχει νομικό πλαίσιο και αναφέρεται σε μία αναγνωρισμένη αξίωση.

δημοκρατίας. Οι αρχές αυτές, ωστόσο, δεν ήταν οι αρχές του ατόμου έναντι της πόλεως, όπως τα «ατομικά δικαιώματα» αργότερα (μέχρι και σήμερα) έναντι του κράτους. Δεν ελάμβαναν, δηλαδή την μεταγενέστερη αντικρατική κατεύθυνση. Συνιστούσαν αρχές πρωτίστως της ίδιας της πόλεως. Αν και υποστηρίχθηκε ότι οι πρωτογενείς αυτές αρχές της ελευθερίας και της ισότητας αποτέλεσαν μία εξωνομική πραγματικότητα, στην ουσία τους επρόκειτο για μία νομική κατάσταση η οποία θεμελιώθηκε από το ίδιο το φυσικό δίκαιο. Ως παραδεδεγμένες αρχές για όλους, έθεσαν σε ένα πρωταρχικό στάδιο ένα όριο της εξουσίας της πόλεως και της εξουσίας του πολίτη (της δημόσιας και ιδιωτικής εξουσίας κατά τους μεταγενέστερους όρους).

Από τον 13ο αιώνα μέχρι και σήμερα η ιστορία των ατομικών ελευθεριών δεν είναι παρά η ίδια η ιστορία του αγώνα της ανθρωπότητας για ελευθερία και δικαιοσύνη. Το 1215 οι ατομικές ελευθερίες βρίσκουν την πρώτη νομική τους διαμόρφωση στη Magna Charta, στην οποία διακηρύχθηκαν ως δικαιώματα των Άγγλων πολιτών, στρεφόμενα κατά των Άγγλων ηγεμόνων. Ακολουθούν το 1629 η Petition of Rights, το 1679 η Habeas Corpus Act και η Bill of Rights το 1689. Ο αγώνας των αποίκων της Αμερικής για ελευθερία και ανεξαρτησία από τη μητρόπολη, είχε ως αποτέλεσμα τις διακηρύξεις της πολιτείας της Βιργινίας το 1776 (Bill of Rights), την οποία ακολούθησαν και άλλες πολιτείες και που τελικά οδήγησε στη συνταγματοποίηση των ατομικών ελευθεριών, στο Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών του έτους 1787. Στην ηπειρωτική Ευρώπη η αντίδραση κατά του κρατικού και εκκλησιαστικού απολυταρχισμού, που αποκορυφώθηκε με τη γαλλική επανάσταση, είχε επίσης ως αποτέλεσμα το 1789 τη «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη», που αποτέλεσε το προοίμιο του γαλλικού Συντάγματος του 1791, όπως επίσης και τις μεταγενέστερες διακηρύξεις του 1793 και του 1795. Η γαλλική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη, στην οποία οι συντάκτες της, επηρεασμένοι από το φυσικό δίκαιο, πρόσδωσαν οικουμενικό χαρακτήρα, αποτελεί το κείμενο που άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή, όχι μόνο στα μεταγενέστερα Συντάγματα, αλλά και στις διεθνείς συμφωνίες για τα ατομικά δικαιώματα. Η γαλλική διακήρυξη του 1789 και το γαλλικό Σύνταγμα του 1791, είναι τα δύο κείμενα, που δημιούργησαν τον αποκαλούμενο «κλασικό κατάλογο των ατομικών δικαιωμάτων», στον οποίο περιλαμβάνονται η ισότητα, η προσωπική ασφάλεια και ελευθερία, το άσυλο της κατοικίας, η ελευθερία του τύπου και έκφρασης των στοχασμών, το απόρρητο των επιστολών, η θρησκευτική ελευθερία, η ελευθερία εκπαίδευσης, η ελευθερία του συνέρχεσθαι, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι προς τις αρχές, η οικονομική ελευθερία, το απαραβίαστο της

ιδιοκτησίας. Στον κλασικό αυτό κατάλογο προστέθηκε αργότερα το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι.

Η δημοκρατία που εγκαινιάστηκε με τη γαλλική επανάσταση δεν είχε ως αποτέλεσμα την άμεση νομική εφαρμογή της αναγνώρισης των ατομικών δικαιωμάτων. Μία τέτοια αναγνώριση συνδέθηκε στενά με μακροχρόνιους ακόμη αγώνες, ώστε τα ατομικά δικαιώματα να διαβούν από το πρώτο στάδιο της ανυπαρξίας σε ένα δεύτερο στάδιο της σταδιακής αναγνώρισής τους. Ως τα μέσα του 19ου αιώνα, το βασικό αίτημα παρέμενε η διασφάλιση της ελευθερίας του ατόμου, καθώς αυτή θα λειτουργούσε ως πρόδρομος για τη δημιουργία των προϋποθέσεων που θα έθεταν τα θεμέλια της ίδιας της δημοκρατίας. Έτσι εξηγούνται και οι επίμονες προσπάθειες για την αναγνώριση, σε μια πρώτη φάση, ατομικών δικαιωμάτων⁶ και μεταγενέστερα για τη διεύρυνση της ελευθερίας του ανθρώπου όχι μόνο ως ατόμου αλλά και ως πολίτη. Απώτερος στόχος ως εκ τούτου, ήταν η καθιέρωση δημοκρατικών πολιτευμάτων, στο πλαίσιο των οποίων θα διασφαλιζονταν όχι μόνο τα ατομικά αλλά και τα πολιτικά δικαιώματα. Προς το τέλος του 19ου αιώνα η εργατική τάξη είναι αυτή που διεκδικεί την αναγνώριση δικαιωμάτων που θα επέτρεπαν την αντιμετώπιση των καθημερινών αναγκών των εργαζομένων. Στο αίτημα αυτό, απάντηση επιχείρησε να δώσει η κατοχύρωση κοινωνικών δικαιωμάτων, εκτός από τα ατομικά και τα πολιτικά, τα οποία δεν απέβλεπαν μόνο στην εξασφάλιση ενός χώρου ελεύθερης δράσης απέναντι στην κρατική εξουσία και συμμετοχής σ' αυτήν, αλλά στην εγγύηση παροχών με συγκεκριμένο περιεχόμενο για την επίλυση των αναγκών των εργαζομένων και κατ' επέκταση αργότερα του ίδιου του πολίτη. Αποτέλεσμα αυτών των αγώνων ήταν τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, κατανομημένα ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα από το Γερμανό νομικό Georg Jellinek στις τρεις κατηγορίες (ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά)⁷, να περάσουν στο σημερινό τρίτο στάδιο της απόλυτης αναγνώρισής τους. Στη σύγχρονη εποχή, τα θεμελιώδη δικαιώματα, κατοχυρώνονται από όλα τα Συντάγματα, από διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα⁸ με νομική δέσμευση. Παρά την απόλυτη

⁶ Προσπάθειες οι οποίες ελάμβαναν χώρα την εποχή εκείνη από την πρωτοεμφανιζόμενη αστική τάξη που λόγω της αυξανόμενης οικονομικής της δύναμης καθώς και της αναζήτησής της για συμμετοχή στην πολιτική εξουσία, επιθυμούσε να καθιερώσει την προστασία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας έναντι του κράτους: βλ. σχετ. Δαγτόγλου Πρόδρομο Δ., *οπ. παρ.*, σελ. 23-24.

⁷ Βλ. σχετ. με την κατηγοριοποίηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε *status negativus*, *status activus* και *status socialis* Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., *οπ. παρ.*, σελ. 133 επ. και Δαγτόγλου Πρόδρομο Δ., *οπ. παρ.*, σελ. 67 επ.

⁸ Χαρακτηριστικό διεθνούς συμφώνου για τα ανθρώπινα δικαιώματα συνιστά η «Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», η οποία ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1948, μετά δηλαδή το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Χαρακτηριστικό ευρωπαϊκού κειμένου αποτελεί η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) της 4ης Νοεμβρίου 1950 και τα Πρωτόκολλά της, ενώ πιο πρόσφατα συμβατικά κείμενα της Ευρωπαϊκής

αυτή αναγνώρισή τους, τα θεμελιώδη δικαιώματα εξακολουθούν να απασχολούν τη νομική επιστήμη, ιδιαιτέρως τις τελευταίες δεκαετίες όπου με την ανάπτυξη και διάδοση της σύγχρονης τεχνολογίας εμφανίζονται στο προσκήνιο νέες ανθρώπινες συμπεριφορές οι οποίες απαιτούν την τοποθέτησή τους σε ένα νομικό πλαίσιο και την καθιέρωση έναντι αυτών νέων δικαιωμάτων.

➤ IV. Συρροή Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ◀

Η συρροή θεμελιωδών δικαιωμάτων⁹, ως ένα παράλληλο πρόβλημα εκείνου της σύγκρουσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, θα μπορούσε να λεχθεί ότι εμφανίζεται μ' αντίστροφο περιεχόμενο από τη δεύτερη. Για συρροή γίνεται λόγος στις περιπτώσεις, κατά τις οποίες μια και η αυτή ανθρώπινη ενέργεια εμπίπτει στο περιεχόμενο και επομένως προστατεύεται από περισσότερες διατάξεις θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁰. Έτσι το ίδιο περιστατικό, δηλαδή η ίδια ανθρώπινη δραστηριότητα να μπορεί να υπαχθεί στο πραγματικό περισσότερων κανόνων δικαίου που κατοχυρώνουν διάφορα ατομικά δικαιώματα. Για την πληρέστερη κατανόηση της συρροής αναφέρεται το ακόλουθο παράδειγμα : Ένα άτομο κηρύσσει την ανάγκη ίδρυσης ενός θρησκευτικού συλλόγου και παράλληλα οργανώνει την ίδρυσή του. Η δραστηριότητά του αυτή καλύπτεται καταρχήν από τις εξής διατάξεις του Συντάγματος: α) στο άρθρο 5 παρ. 1 (ελεύθερη ανάπτυξη προσωπικότητας και συμμετοχή στην κοινωνική ζωή), β) στο άρθρο 12 παρ. 1 (Δικαίωμα σύστασης ενώσεων), γ) στο άρθρο 13 παράγραφοι 1 και 2 (ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης και ανεμπόδιστης λατρείας) και δ) στο άρθρο 14 παρ. 1 (ελευθερία έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών).

Ένωσης που προβλέπουν ρύθμιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν η Συνθήκη Μάαστριχτ (1992) και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (2000), ο οποίος πρόσφατα απέκτησε και νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα (βλ. ΡΑΪΚΟ Αθανάσιο Γ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2002, σελ. 108 επ. και 111 επ. και ΤΣΑΤΣΟ Δημήτρης Θ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Γ', Θεμελιώδη Δικαιώματα*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1987, σελ. 125 επ. και 136 επ.).

⁹ Η συρροή δικαιωμάτων αναφέρεται από αρκετούς θεωρητικούς (βλ. ΡΑΪΚΟ Αθανάσιο Γ., *οπ. παρ.*, σελ. 229) ως η σύγκρουση ατομικών δικαιωμάτων του ίδιου προσώπου.

¹⁰ Έτσι λ.χ. συγκέντρωση στην οποία εξαγγέλεται η ίδρυση πολιτικού κόμματος εμπίπτει στο άρθρο 5 παρ. 1, ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, συμμετοχή στην πολιτική ζωή στο άρθρο 11 που προστατεύει τις συναθροίσεις, στο άρθρο 14 αρ. 1 ελευθερία έκφρασης και διάδοσης στοχασμών, στο άρθρο 29 παρ. 1, ελευθερία ίδρυσης πολιτικών κομμάτων.

Θα μπορούσε να γίνει διάκριση των περιπτώσεων συρροής, ανάλογα με το αν ανάμεσα στις διατάξεις που συρρέουν υφίσταται σχέση γενικού προς ειδικό ή μη¹¹. Σχέση γενικού προς ειδικό υφίσταται, εφόσον το πραγματικό της μιας (ειδικής) διάταξης περιέχει όλα τα στοιχεία του πραγματικού της άλλης (γενικής) και επιπλέον ένα τουλάχιστον επιπρόσθετο στοιχείο, έτσι ώστε το πεδίο εφαρμογής της μιας να αποτελεί υποσύνολο του πεδίου εφαρμογής της άλλης. Στις περιπτώσεις αυτές ισχύει κατά βάση η αρχή *lex specialis derogat generali* (ο ειδικός κανόνας υπερισχύει του γενικού). Περιπτώσεις γενικών και ειδικών διατάξεων είναι¹² α) η ισότητα γενικά (4 παρ.1) και η ισότητα των φύλων ιδιαίτερα (4 παρ.2), β) η ισότητα των φύλων και η ίση αμοιβή ανδρών και γυναικών ειδικότερα (22 παρ.1 εδ.β') γ), το δικαίωμα σύστασης ενώσεως γενικά (12Σ) και το δικαίωμα ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικό κόμμα (19 Σ).

Μία δεύτερη περίπτωση συρροής συνταγματικών δικαιωμάτων είναι όταν μεταξύ των συνταγματικών διατάξεων δεν υφίσταται σχέση γενικού προς ειδικό, αλλά σχέση μερικής επικάλυψης των πραγματικών τους, όταν δηλαδή ορισμένα περιστατικά δεν υπάγονται αποκλειστικά στη μία συνταγματική διάταξη αλλά και στις δύο μαζί. Στην περίπτωση αυτή τα συνταγματικά δικαιώματα που συρρέουν δεν αλληλοαποκλείονται, αλλά αντίθετα αλληλοσυμπληρώνονται. Αυτό σημαίνει ότι το θεμιτό μη της συμπεριφοράς των κρατικών οργάνων θα κριθεί αυτοτελώς ως προς κάθε δικαίωμα και ότι αρκεί να παραβιάζεται έστω και ένα από αυτά για να θεωρηθεί η συμπεριφορά αυτή αντισυνταγματική. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του ΣΤΕ που δέχτηκε ότι, «Η επιλεκτική πρόβλεψη στο νόμο της δυνατότητας αναθεώρησης ή λύσης συμβάσεων, οι οποίες συνήφθησαν σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο μεταξύ ορισμένης κατηγορίας ΝΠΔΔ και ιδιωτών, μετά την πάροδο ιδιαίτερα μακρού χρόνου από τη σύναψή τους, πάσχει από διπλή αντισυνταγματικότητα, αφενός θίγεται η προστασία της οικονομικής ελευθερίας (άρθρ.5 παρ.1Σ), η οποία επιβάλλει την τυχόν επέμβαση της διοίκησης σε συστημένες έννομες σχέσεις να ολοκληρώνεται μέσα σε εύλογο χρόνο, ώστε να είναι προβλεπτή η εξέλιξη των σχέσεων αυτών για λόγους ασφάλειας των συναλλαγών, αφετέρου η επιλεκτικότητα της ρύθμισης για ορισμένα μόνο ΝΠΔΔ προσβάλλει την αρχή της ισότητας (άρθρ.4 παρ.1)».

Πρέπει τέλος να σημειώσουμε ότι οι πιο γενικές διατάξεις ατομικών δικαιωμάτων είναι, το άρθρο 2 παρ.1. «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της

¹¹ Βλ. Κώστας Χ. Χρυσόγονος, «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», (2002).

¹² Βλ. Δαγτόγλου Πρόδρομο Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005 Ατομικά δικαιώματα τόμος α, σελ. 128 επ.

Πολιτείας» και το άρθρο 5 παρ.1, «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας¹³». Αυτές τις εφαρμόζουμε μόνο αν δεν είναι δυνατή η υπαγωγή της υπό κρίση περίπτωσης σε ειδικότερες διατάξεις. Έτσι π.χ. ενώ η ελευθερία της εργασίας υπάγεται στο άρθρο 22 Σ η γενική οικονομική ελευθερία που δεν καλύπτεται από το άρθρο 22 είναι έκφραση της ελευθερίας συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 Σ.

Η συρροή των θεμελιωδών δικαιωμάτων μπορούμε να πούμε ότι παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την κατ' ιδέα συρροή εγκλημάτων του ποινικού δικαίου που σημαίνει τη διάπραξη περισσότερων εγκλημάτων με μία πράξη ενός ατόμου. Η συρροή όπως προαναφέρθηκε, είναι δυνατόν να εμφανιστεί με δύο διαφορετικούς τρόπους. Είναι δυνατόν να εμφανιστεί με τη μορφή της μερικής καλύψεως τη συμπεριφοράς του προσώπου από τα συρρέοντα θεμελιώδη δικαιώματα αλλά και με τη μορφή της πλήρους καλύψεως¹⁴. Μερικά παραδείγματα που αξίζει να αναφερθούν είναι τα ακόλουθα. α) Είναι δυνατόν ένας καθηγητής Ανώτατης Σχολής να διενεργεί τη διδασκαλία του κατά τρόπο με τον οποίο προσβάλλει ξένα έννομα αγαθά. Στη περίπτωση αυτή η ενέργειά του καλύπτεται από τρία θεμελιώδη δικαιώματα, την επαγγελματική ελευθερία, την ελευθερία εκδήλωσης της γνώμης (άρθρ.14 παρ. 1 Σ) και την ελευθερία της διδασκαλίας (άρθρ. 16 παρ.1 εδ.β' Σ). β) Ένας ζωγράφος ζωγραφίζει πίνακες που εκφράζουν τις πολιτικές πεποιθήσεις του. Στην περίπτωση αυτή η ενέργεια του ζωγράφου καλύπτεται από την ελευθερία εκδήλωσης της γνώμης και από την ελευθερία της τέχνης. γ) Ένας φοιτητής αποφασίζει να γίνει μέλος ενός φοιτητικού συλλόγου. Στη περίπτωση αυτή η ενέργεια του φοιτητή καλύπτεται από την ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας και την ελευθερία συνεταιρισμού. Στα δύο πρώτα παραδείγματα έχουμε διασταύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων καθώς αυτά επικαλύπτονται μόνο μερικά, ενώ στο τρίτο παράδειγμα έχουμε σώρευση θεμελιωδών δικαιωμάτων καθώς υπάρχει πλήρης επικάλυψη αυτών.

Σε πολλές περιπτώσεις η συρροή δεν είναι αληθής, αλλά φαινομενική. Στο πεδίο της συρροής θεμελιωδών δικαιωμάτων εφαρμόζεται ο κανόνας *lex specialis derogat legi generali*. Αυτό συμβαίνει γιατί το Σύνταγμα κατοχυρώνει ορισμένα μητρικά θεμελιώδη δικαιώματα από τα οποία συρρέουν άλλα νεότερα θεμελιώδη δικαιώματα. Για

¹³ Από το μητρικό δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας προέρχονται όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα, που κατοχυρώνουν ελευθερίες.

¹⁴ Βλ. Δαγτόγλου Πρόδρομο Δ., Συναγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 128 επ..

παράδειγμα όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα εξειδικεύουν την ανθρώπινη αξία η οποία αποτελεί μητρικό θεμελιώδες δικαίωμα. Κάθε παραβίαση ενός ειδικότερου θεμελιώδους δικαιώματος αποτελεί ταυτόχρονα και παραβίαση της ανθρώπινης αξίας. Η σχέση αυτή γενικής και ειδικής διάταξης είναι πρωταρχικό βήμα για τη διενέργεια της επιστημονικής έρευνας. Η σχέση γενικού και ειδικού κανόνα είναι σχέση που αλληλοσυμπληρώνεται καθώς ότι δεν ρυθμίζει η ειδική διάταξη ανάγεται στην προστασία της γενικής. Ό, τι όμως ρυθμίζει η ειδική διάταξη αποκλείεται από τη γενική ρύθμιση. Στις περιπτώσεις αυτές πρόκειται για φαινομενική συρροή και δεν συντρέχουν τα θεμελιώδη δικαιώματα¹⁵.

Ένα ερώτημα που τίθεται στα πλαίσια της συρροής θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι το θέμα της προτίμησης και της εφαρμογής μίας από τις πολλές διατάξεις. Το ζήτημα εδώ τίθεται διαζευκτικά. Παραδείγματος χάριν στην περίπτωση της θρησκευτικής λειτουργίας θα εφαρμοστεί το άρθρο 11 Σ ή το άρθρο 13 Σ ; Το αν θα εφαρμοστεί τελικά η μία ή η άλλη συνταγματική διάταξη είναι δυνατόν να συνεπάγεται διαφοροποιήσεις ως προς την συνταγματική προστασία. Η διαζευκτική αυτή λύση έχει επικριθεί έντονα και θεωρείται μη ορθή ιδίως στις περιπτώσεις μικτών δικαιωμάτων όπου εμφανίζεται όχι ζήτημα επιλογής αλλά σύνθεσης των περισσότερων συνταγματικών διατάξεων σε ενιαία ρύθμιση. Βασικός κανόνας της συνθετικής αυτής ερμηνείας είναι η παροχή όσο το δυνατόν μεγαλύτερης συνταγματικής προστασίας.

➤ V. Σύγκρουση Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ◀

➤ A. Γενική Έννοια της Σύγκρουσης¹⁶

Ο σπουδαιότερος ίσως περιορισμός των ατομικών αλλά και των κοινωνικών δικαιωμάτων προέρχεται από την ανάγκη αμοιβαία οριοθέτησης των βιοτικών σχέσεων που ρυθμίζουν, καθώς και ένταξής τους στο συνολικό πλαίσιο της συνταγματικής τάξης, κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η συστηματική και τελολογική ενότητα του Συντάγματος¹⁷.

¹⁵ Βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., *Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικός Μέρος, Τόμος Γ'-Τεύχη I-III*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 225.

¹⁶ Βλ. σχετ. με τη σύγκρουση των θεμελιωδών δικαιωμάτων Δαγτόγλου Πρόδρομο Δ., *οπ. παρ.*, σελ. 128 επ., Μάνεση Αριστόβουλο Ι., *οπ. παρ.*, σελ. 63 επ., Ράϊκο Αθανάσιο Γ., *οπ. παρ.*, σελ. 233 επ.,

¹⁷ Βλ. Κώστας Χ. Χρυσόγονος, «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», (2002) σελ. 102-105.

Έτσι πολλές φορές καθίσταται ανέφικτη η υλοποίηση του κοινωνικού δικαιώματος χωρίς αντίστοιχο περιορισμό ενός ατομικού¹⁸ ή η άσκηση ενός και του αυτού δικαιώματος από πολλούς φορείς του ταυτόχρονα μπορεί να καθίσταται ανέφικτη¹⁹. Με μία πολύ γενική έννοια θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ανακύπτει κάποια σύγκρουση ανάμεσα στις συνταγματικά κατοχυρωμένες ατομικές ελευθερίες και τις αρμοδιότητες του δημοκρατικά νομιμοποιημένου νομοθέτη. Πάντως οποιαδήποτε προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος θα πρέπει να έχει ως αφετηρία την τυπική νομική ισοδυναμία των συνταγματικών διατάξεων. Επομένως, δεν τίθεται *in concreto* θέμα προτίμησης κάποιας από αυτές σε βάρος άλλης, εκτός αν υπάρχει μεταξύ τους σχέση ειδικότητας, όπως εκτέθηκε παραπάνω. Τέλος, στις περισσότερες περιπτώσεις συγκρούσεων υπάρχει μερική επικάλυψη των πραγματικών των συγκρουόμενων δικαιωμάτων ή άλλων διατάξεων και ταυτόχρονα αντίθεση μεταξύ των εννόμων συνεπειών τους.

› Β. Νομική και Πραγματική Σύγκρουση

Σύγκρουση δικαιωμάτων υπό νομική έννοια²⁰ είναι η ταυτόχρονη αναγνώριση και νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων περισσότερων φορέων κατά τρόπο ώστε η νόμιμη άσκηση του δικαιώματος ενός να περιορίζει την επίσης νόμιμη άσκηση του δικαιώματος του άλλου. Χαρακτηριστικό της νομικής σύγκρουσης είναι η νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων από όλους τους φορείς. Η ιδιομορφία της αλλά και η αντίθεσή της, βρίσκεται στο εξής παρά το ότι η άσκηση όλων των δικαιωμάτων από όλους τους φορείς είναι νόμιμη, εντούτοις θίγεται κάποιο θεμελιώδες δικαίωμα. Το ζήτημα που γεννάται είναι αν μπορεί να αναγνωρίζεται στη σύγχρονη έννομη τάξη σύγκρουση δικαιωμάτων με την παραπάνω νομική έννοια. Αν μια τέτοια σύγκρουση δικαιωμάτων δεν μπορεί να γίνει δεκτή, τότε και ο όρος αυτός δεν μπορεί να έχει άλλη έννοια από εκείνη της «πραγματικής σύγκρουσης» δηλαδή της προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων χωρίς αναγνώριση από το δίκαιο ανάλογης εξουσίας.

-15-

¹⁸ Π.χ. Το κράτος για να αναγείρει εργατικές κατοικίες ώστε να θεμελιωθεί κοινωνικό δικαίωμα, αναγκάζεται να προβεί σε απαλλοτρίωση ιδιωτικής έκτασης, δηλαδή στον περιορισμό του ατομικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας (άρθρο 17 Συντ. και 21 παρ. 4 Συντ.).

¹⁹ Π.χ. Είναι αδύνατη η ταυτόχρονη ελεύθερη κίνηση των αυτοκινήτων σε πολυσύχναστη διασταύρωση.

²⁰ βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., *Συνταγματικά Δικαιώματα*, Γενικό Μέρος, Τόμος Γ'- Τεύχη I-III, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 219-220.

Από την άλλη, πραγματική σύγκρουση δικαιωμάτων είναι η αποδοκιμαζόμενη από το δίκαιο παραβίαση του δικαιώματος του άλλου. Οι πραγματικές συγκρούσεις υπήρχαν και δυστυχώς θα υπάρχουν καθημερινά. Κατά την πραγματική σύγκρουση ο ένας από τους φορείς, ο επιτιθέμενος, ενεργοποιείται πέρα από το επιτρεπόμενο δικαιοϊκό πλαίσιο, δηλαδή ενεργεί χωρίς δικαίωμα. Στο πεδίο των πραγματικών συγκρούσεων κάποιος φορέας παραβιάζει το συνταγματικό δικαίωμα του άλλου, όμως η παραβίαση αυτή αποδοκιμάζεται από το δίκαιο. Η άσκηση του δικαιώματός του δεν είναι νόμιμη. Δεν πρόκειται επομένως για νομική, δηλαδή για κατά δίκαιο, σύγκρουση.

➤ Γ. Σύγκρουση Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Διαπροσωπική Ενέργεια

Σύμφωνα με την παραδοσιακή θεωρία, τα θεμελιώδη δικαιώματα εφαρμόζονται μόνο στις σχέσεις δημοσίου δικαίου, σχέσεις στις οποίες το ένα μόνο μέρος-άτομο είναι φορέας τέτοιων δικαιωμάτων, ενώ το άλλο-κράτος δεν είναι. Εξαιρετικά προβληματικό φαίνεται το ζήτημα της εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις, όπου και οι δύο φορείς έχουν τέτοια δικαιώματα. Κάτι τέτοιο φέρνει στην επιφάνεια το πρόβλημα της σύγκρουσης των δικαιωμάτων, που συνδέεται με τον τρόπο εφαρμογής τους στις διαπροσωπικές σχέσεις τους. Θα πρέπει να τονίσουμε πως το θέμα της σύγκρουσης των δικαιωμάτων δεν είναι θέμα τριτενέργειας. Η σύγκρουση δεν δημιουργείται μόνο εφόσον γίνεται δεκτή η τριτενέργεια, αλλά αποτελεί ένα γενικότερο ζήτημα που απασχολεί τη νομική επιστήμη. Η ύπαρξη ή όχι σύγκρουσης δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από την τριτενέργεια. Αν υπάρχει ζήτημα σύγκρουσης δικαιωμάτων, η άρνηση της τριτενέργειας οδηγεί στην συγκάλυψή του. Δεν πρόκειται δηλαδή να εμποδιστεί η σύγκρουση των δικαιωμάτων με την άρνηση της τριτενέργειας. Αντίθετα η αποδοχή της διαπροσωπικής ενέργειας οδηγεί στην αποκάλυψη του προβλήματος, εφόσον εφαρμόζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα στις σχέσεις περισσότερων φορέων θεμελιωδών δικαιωμάτων, ενώ αν δεν υπάρχει ζήτημα σύγκρουσης δικαιωμάτων, τότε δεν πρέπει να τίθεται τέτοιο πρόβλημα. Κλείνοντας, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι δεν δημιουργεί η διαπροσωπική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων το ζήτημα της σύγκρουσής τους, αλλά η δομή και η λειτουργία της ατομιστικής έννομης τάξης²¹.

²¹ βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, Τόμος Γ'- Τεύχη I-III, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 221.

➤ Δ. Η πλαστικότητα της νομικής σύγκρουσης δικαιωμάτων

Η διάκριση του αμυνόμενου από τον επιτιθέμενο όπως επίσης και η διάκριση ανάμεσα στην πραγματική σύγκρουση και την δικαιοϊκή άρση της συμβάλλουν στον παραμερισμό ενός «νομικοτεχνικού εμποδίου», που παρεμβάλλει η επίδραση της ατομικιστικής νομικής θεωρίας και παραδοσιακής νομικής σκέψης, δηλαδή της πλαστής εικόνας της λεγόμενης «νομικής σύγκρουσης των δικαιωμάτων²²». Η πλαστή εικόνα της σύγκρουσης των δικαιωμάτων εξαφανίζεται όπως και το ίδιο το πρόβλημα δημιουργείται μόνο όταν εξετάζεται στο πλαίσιο της ατομικιστικής έννομης τάξης. Από την άποψη αυτή το ζήτημα της σύγκρουσης των δικαιωμάτων, είναι ζήτημα που ανάγεται στη μεταβολή της έννομης τάξης. Το ζήτημα της σύγκρουσης των δικαιωμάτων ως ζήτημα νομικοπολιτικής πραγματικότητας το δημιουργεί η ατομικιστική έννομη τάξη και το καλλιεργεί η ατομικιστική νομική παράδοση²³, η οποία βασιζόμενη στη «θεμελιώδη νομική έννοια» του δικαιώματος και στα παλιά ατομικιστικά νομικά πρότυπα, δεν θέτει πάντα σαφή όρια της άσκησης των δικαιωμάτων. Στη σύγχρονη έννομη τάξη, η ανθρωπιστική αρχή και τα θεμελιώδη δικαιώματα που την εξειδικεύουν, αφενός οριοθετούν το δικαίωμα κάθε φορέα, αφετέρου οριοθετούν τα δικαιώματα των άλλων φορέων. Όπως προκύπτει από την ανθρωπιστική αρχή, στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού αναγνωρίζεται μόνο η εξουσία του ανθρώπου στο άτομο του (αυτεξουσία, αυτοπροσδιορισμός) όχι όμως και η εξουσία του ατόμου σε άλλα άτομα. Επίσης η εξουσία του ατόμου σε πράγματα, δεν επιτρέπεται να οδηγεί σε κυριαρχία σε άλλους ανθρώπους. Δεν υπ'άρχει επομένως στη σύγχρονη έννομη τάξη από νομική άποψη «σύγκρουση δικαιωμάτων», με την έννοια ότι δύο δικαιώματα συγκρούονται ασκούμενα κατά νόμιμο τρόπο. Η νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων δεν οδηγεί στη σύγκρουση. Στην πραγματικότητα ο ένας από τους δύο φορείς έχει θίξει τα δικαιώματα του άλλου. Εφόσον προσβάλλεται θεμελιώδες δικαίωμα, δεν πρόκειται για σύγκρουση δικαιωμάτων, αλλά για προσβολή δικαιώματος. Σύγκρουση δικαιωμάτων σημαίνει την ταυτόχρονη ύπαρξη και νόμιμη άσκηση δύο ή

²² Για την πλαστικότητα της σύγκρουσης των δικαιωμάτων στη σύγχρονη έννομη τάξη, βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., *Κοινωνικός Ανθρωπισμός*, ΝοΒ, σελ. 1844-1845.

²³ Για την παραδοσιακή θεωρία βλ. ανωτέρω.

περισσότερων, τα οποία επειδή ακριβώς αναγνωρίζεται από το δίκαιο ότι υπάρχουν και ασκούνται κατά νόμιμο τρόπο για αυτό εμφανίζονται ότι συγκρούονται. Τίθεται όμως το ερώτημα ,στο πλαίσιο της σύγχρονης έννομης τάξης το δίκαιο πώς είναι δυνατόν να επιδοκιμάζει και να αποδοκιμάζει, να επιτρέπει και να απαγορεύει ταυτόχρονα την ίδια συμπεριφορά. Και ποια είναι τότε η αποστολή του δικαίου σχετικά με την άρση αυτών των συγκρούσεων. Το δίκαιο δεν είναι δυνατόν να επιτρέπει και να απαγορεύει ταυτόχρονα την ίδια συμπεριφορά. Η σύγχρονη έννομη τάξη ρυθμίζει τα δικαιώματα, όχι ως αλληλοσυγκρουόμενα αλλά ως αρμονικά ασκούμενα δικαιώματα. Οι ποικιλόμορφες διαφορές που ανακύπτουν ανάμεσα στους φορείς των θεμελιωδών δικαιωμάτων, οφείλονται στις πραγματικές συγκρούσεις ανάμεσα στα άτομα. Αποστολή όμως του δικαίου είναι ακριβώς η δικαιοϊκή άρση των πραγματικών συγκρούσεων, δηλαδή η απονομή της δικαιοσύνης επομένως κατά δίκαιο δεν υπάρχουν συγκρούσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο προορισμός, η αποστολή και η αξία του δικαίου είναι να επιβάλλει την αρμονική συμβίωση, δηλαδή να αίρει τις πραγματικές συγκρούσεις με νομικούς κανόνες. Προκύπτει έτσι η θεμελιώδης διάκριση ανάμεσα στην πραγματική σύγκρουση και στην δικαιοϊκή άρση της, ανάμεσα στην πραγματική αντίθεση και στη νομική σύνθεση της αντίθεσης. Εφόσον πράγματι υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στους φορείς των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αυτό σημαίνει ότι κάποιος από τους φορείς «υπερέβη» τα όρια της άσκησης των δικαιωμάτων του ή με άλλη έκφραση «παρέβη» τις υποχρεώσεις που του επιβάλλει το δίκαιο δηλαδή ενήργησε χωρίς δικαίωμα. Η παράβαση των υποχρεώσεων, οδηγεί στην παραβίαση των δικαιωμάτων του άλλου. Άλλοτε πάλι η σύγκρουση δικαιωμάτων εμφανίζεται από την αντιπαράθεση δικαιώματος προς δικαίωμα, αντί της επιβαλλόμενης αντιπαράθεσης δικαιώματος προς θεσμό. Η τοποθέτηση αυτή εξαφανίζει τη «σύγκρουση»και οδηγεί σε ορθές αντικειμενικές λύσεις. Π.χ. η εγκατάσταση κληρονόμου υπό την αίρεση της σύναψης γάμου με συγκεκριμένο πρόσωπο δεν είναι ζήτημα «σύγκρουσης»ελευθερίας του διαθέτη και ελευθερίας του κληρονόμου, αλλά ζήτημα εφαρμογής της ελευθερίας του κληρονόμου στο πλαίσιο της κληρονομικής σχέσης. Συμπερασματικά, η εικόνα της σύγκρουσης των δικαιωμάτων είναι πλαστή. Προέρχεται από τον ατομικισμό και ενισχύει τις ατομικιστικές δοξασίες. Ζήτημα σύγκρουσης δικαιωμάτων στη σύγχρονη έννομη τάξη δεν υπάρχει.

➤ VI. Μέθοδοι άρσης της σύγκρουσης ◀

➤ Α. Η θεωρία της «Στάθμισης των Συμφερόντων»

1. Γενικά

Η στάθμιση συμφερόντων αποτελεί μία από τις σπουδαιότερες μεθόδους για την άρση της σύγκρουσης των δικαιωμάτων, που βρίσκεται έδαφος σε περιπτώσεις διαπροσωπικής εφαρμογής συνταγματικών δικαιωμάτων²⁴, όταν δηλαδή εφαρμόζονται σε σχέσεις όπου και τα δύο μέρη είναι φορείς θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Η θεωρία αυτή αναπτύχθηκε, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στη Γερμανία, κυρίως στα πλαίσια του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου, το οποίο αντιμετώπισε ζητήματα διαπροσωπικής εφαρμογής συνταγματικών δικαιωμάτων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρατηρείται στο πεδίο αυτό μία έντονη προσήλωση του ΓΟΣΔ και της γερμανικής θεωρίας στις επιταγές της ατομικιστικής παραδοσιακής αρχής, κάτι που δεν χαρακτηρίζει το σύνολο της γερμανικής νομικής σκέψης. Σύμφωνα με την θεωρία της στάθμισης των συμφερόντων οι ανώτερες αξίες υπερτερούν των κατώτερων, με το δικαστή να κρίνει *in concreto* ποια αξία είναι κάθε φορά αυτή που πρέπει να προτιμηθεί. Αρκετές φορές συνταγματικοί κανόνες δικαίου που προστατεύουν θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου συγκρούονται φαινομενικά ή πραγματικά μεταξύ τους, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω. Στην περίπτωση αυτή, ο εφαρμοστής του δικαίου καλείται να εφαρμόσει έναν εκ των αντιτιθέμενων κανόνων δικαίου σταθμίζοντας τα αντικρουόμενα συμφέροντα, όχι αφηρημένα και γενικά, αλλά εξετάζοντας τα πραγματικά περιστατικά σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, ώστε να καταλήξει με όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικά κριτήρια στην εφαρμογή ενός εκ των συνταγματικών δικαιωμάτων και τον περιορισμό του άλλου²⁵.

2. Η θεωρία της «Στάθμισης των Συμφερόντων» κατά το ΓΟΣΔ

²⁴ Βλ. Ανωτέρω Σύγκρουση Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Διαπροσωπική Ενέργεια.

²⁵ Π.χ. η ελευθερία της οδικής κυκλοφορίας θα μπορούσε να περιοριστεί μία φορά για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ώστε να καταστεί δυνατή η άσκηση της ελευθερίας της συναθροίσεως. Σε κάθε περίπτωση βέβαια, το κατά πόσο είναι θεμιτός ή όχι ο περιορισμός αυτός της ελευθερίας της οδικής κυκλοφορίας θα κριθεί *ad hoc*.

Ενώπιον παρόμοιων περιπτώσεων εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων σε διαπροσωπικές σχέσεις βρέθηκε το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο το οποίο καλούμενο να εντοπίσει τη λύση δύσκολων περιπτώσεων σύγκρουσης των δικαιωμάτων εφάρμοσε τη μέθοδο της στάθμισης των συμφερόντων, που συνδέεται στενά με την αντίληψη που επικρατεί στη Γερμανία σχετικά με το «αξιολογικό σύστημα» και την «αξιολογική φύση» της έννομης τάξης. Η υιοθέτηση και ανάπτυξη της θεωρίας της στάθμισης των συμφερόντων εκδηλώθηκε με δύο πολύ σημαντικές αποφάσεις του ΓΟΣΔ, οι οποίες αναλύονται παρακάτω:

2α. *Υπόθεση Luth*²⁶ - 15-01-1958 (στάθμιση της καλλιτεχνικής και οικονομικής ελευθερίας με την ελευθερία σκέψεως και εκφράσεως γνώμης)

Στην υπόθεση αυτή, ο Veit Harlan, γνωστός σκηνοθέτης του γερμανικού ναζιστικού καθεστώτος, θέλησε να συνεχίσει την κινηματογραφική του δραστηριότητα και μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Ωστόσο, ο διευθυντής της υπηρεσίας τύπου του Αμβούργου, Luth, επιχείρησε να εμποδίσει την είσοδο αυτή του Harlan στο γερμανικό κινηματογράφο, κατηγορώντας τον τόσο σε ομιλία του προς εμπόρους και παραγωγούς κινηματογραφικών ταινιών όσο και σε επιστολή του προς εφημερίδες, ως οπαδό του εθνικοσοσιαλισμού, ενώ κάλεσε το κοινό να μπούκοτάρει την ταινία του. Κατά του Luth, ασκήθηκε αγωγή με την οποία επιδιώχθηκε η καταδίκη του σε παράλειψη από τέτοιου είδους ενέργειες. Η αγωγή έγινε δεκτή με την αιτιολογία ότι η συμπεριφορά του Luth αντίκειται στα χρηστά ήθη (άρθρο 826 γερμΑΚ), ως επέμβαση στη σφαίρα της επαγγελματικής δραστηριότητας του ενάγοντος. Κατά της αποφάσεως αυτής, ο Luth άσκησε συνταγματική προσφυγή ενώπιον του ΓΟΣΔ. Η προσφυγή βασίζεται στο άρθρο 5 του γερμανικού Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει την ελευθερία σκέψεως και εκφράσεως γνώμης, μία ελευθερία που αποτελεί τη βάση κάθε δικαιώματος. Κατά το ΓΟΣΔ, το αξιολογικό περιεχόμενο του Συντάγματος πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλες τις περιοχές του δικαίου. Κατά συνέπεια, το περιεχόμενο του Συντάγματος προσδιορίζει και τη γενική ρήτρα των χρηστών ηθών του γερμανικού αστικού κώδικα. Ως εκ τούτου, η αγωγή κατά του Luth κακώς έγινε δεκτή με την αιτιολογία ότι οι ενέργειες του αντίκεινται στα χρηστά ήθη,

-20-

δεδομένου ότι το άρθρο 5 του γερμανικού Συντάγματος προστατεύει όχι μόνο την απλή έκφραση γνώμης αλλά και την επιδιωκόμενη γενικότερη

²⁶ Βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., *Εφαρμογές Συνταγματικού Δικαίου ΙΙ, Συνταγματικά Δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 57-58.

επίδραση. Στην προκειμένη περίπτωση, κατά συνέπεια, το ΓΟΣΔ σταθμίζει τα οικονομικά και καλλιτεχνικά συμφέροντα του Harlan και την ελευθερία σκέψης και εκφράσεως γνώμης του. Σύμφωνα με το ΓΟΣΔ, το οποίο εν τέλει κάνει δεκτή την προσφυγή του Luth, τα οικονομικά συμφέροντα του Harlan είναι αυτά που πρέπει να υποχωρήσουν, εφόσον το ενδιαφέρον του προσφεύγοντος ήταν γενικό ενδιαφέρον για τον γερμανικό κινηματογράφο, στο πλαίσιο δημόσιας συζήτησης, σε θέματα γενικής σημασίας. Προκύπτει, δηλαδή, ότι ο Luth ασκεί την ελευθερία έκφρασης εντός των επιτρεπόμενων ορίων άσκησης του εν λόγω δικαιώματος.

2β. Υπόθεση *Blinkfuer*²⁷ - 16-02-1969 (στάθμιση της οικονομικής ελευθερίας και της ελευθεροτυπίας με την ελευθερία πνευματικών αντιθέσεων)

Μετά την οικοδόμηση του τείχους του Βερολίνου, τρεις εκδοτικές εταιρίες εφημερίδων του συγκροτήματος Springer στο Αμβούργο, ανακοίνωσαν με έγγραφό τους προς τους πωλητές εφημερίδων να μην προβαίνουν στην πώληση εντύπων εφημερίδων που περιλαμβάνουν τη δημοσίευση των ραδιοφωνικών προγραμμάτων της Ανατολικής Γερμανίας, καθώς σε αντίθετη περίπτωση θα επανεξέταζαν το θέμα της συνέχισης των επαγγελματικών τους σχέσεων. Η εφημερίδα *Blinkfuer*, που συνέχισε να δημοσιεύει ραδιοφωνικά προγράμματα της Ανατολικής Γερμανίας, είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των πωλήσεών της, με αποτέλεσμα ο εκδότης της εφημερίδας να εγείρει αγωγή για την αποκατάσταση της ζημίας. Το δικαστήριο απέρριψε την αγωγή με την αιτιολογία (παρόμοια με αυτή που έδωσε το ΓΟΣΔ στην προηγούμενη υπόθεση) ότι ο Springer, με την ενέργεια αυτή επιδίωξε πολιτικούς σκοπούς και όχι ιδιοτελείς επαγγελματικούς σκοπούς, ώστε να προσβάλλει την οικονομική - επαγγελματική ελευθερία της *Blinkfuer*. Μετά την απόρριψη της αγωγής, ο εκδότης της *Blinkfuer* κατέθεσε συνταγματική αγωγή ενώπιον του ΓΟΣΔ. Το ΓΟΣΔ υποστήριξε ότι η έκκληση για οικονομικό αποκλεισμό (όπως τέλεσε στην παρούσα περίπτωση το συγκρότημα Springer κατά των εφημερίδων που δημοσιεύουν ραδιοφωνικά προγράμματα της Ανατολικής Γερμανίας) επιτρέπεται μόνο ως μέσο του πνευματικού αγώνα γνώμων. Επιπλέον, πρέπει να περιορίζεται μόνο στη διακήρυξη των πεποιθήσεων και

-21-

να μην εκτείνεται στη χρησιμοποίηση μέσων που στερούν από τον αντίπαλο τη δυνατότητα να αποφασίζει ελεύθερα και χωρίς οικονομικές

²⁷ Βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., Εφαρμογές Συνταγματικού Δικαίου ΙΙ, Συνταγματικά Δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 148-149.

πίεσεις (όπως επεκτάθηκε η έκκληση του συγκροτήματος Springer, η οποία περιλάμβανε την επανεξέταση της συνέχισης των επαγγελματικών σχέσεων σε περίπτωση που η έκκληση δεν λαμβανόταν υπόψη). Η ελευθερία των πνευματικών αντιθέσεων δεν συμβαδίζει με την οικονομική πίεση, η οποία κρίνεται παράνομη. Από τα ανωτέρω προκύπτει, ότι το ΓΟΣΔ, στη στάθμιση, στη συγκεκριμένη περίπτωση, της οικονομικής ελευθερίας και της ελευθεροτυπίας του εκδότη της Blinkfuer και της ελευθερίας των πνευματικών αντιθέσεων του συγκροτήματος, υπερισχύει η οικονομική ελευθερία του εκδότη της Blinkfuer, καθώς η ενέργεια του Springer (η έκκληση δηλαδή οικονομικού αποκλεισμού) δεν ασκείται εντός των ορίων της ελευθερίας των πνευματικών αντιθέσεων, αφού τείνει στον αποκλεισμό της κυκλοφορίας εντύπων λόγω του περιεχομένου τους και στην παρεμπόδιση της ελευθεροτυπίας μέσω της εκμετάλλευσης της ισχυρής θέσης αυτού που καλεί σε αποκλεισμό. Ως εκ τούτου, το ΓΟΣΔ έκανε δεκτή τη συνταγματική προσφυγή του εκδότη της Blinkfuer.

3. Κριτική της θεωρίας της «Στάθμισης των Συμφερόντων»

Η στάθμιση των συμφερόντων έχει γίνει αντικείμενο κριτικής. Η ασάφεια της μεθοδολογίας αυτής έγκειται, στο ότι οποιοδήποτε συμφέρον εύκολα μπορεί να παρουσιαστεί ως «υψηλή και ευγενής αξία», ενισχυμένη με αυτό τον τρόπο σημαντικά και της ευχέρειας της δικαστικής κρίσης και της αβεβαιότητας του δικαίου. Η μέθοδος της στάθμισης των συμφερόντων, εντοπίζει τις αντιθέσεις, δε στρέφεται όμως προς τον εντοπισμό της ενότητας, προς τη σύνθεσή τους, αλλά προς την προτίμηση του ενός ή του άλλου μέρους της διαφοράς, προτίμηση, η οποία, όσο και να εξαρτάται από «αντικειμενικά κριτήρια», δεν μπορεί να απαλλαγεί από υποκειμενικά στοιχεία και κρίσεις²⁸. Σε κάθε περίπτωση, οποιαδήποτε στάθμιση προϋποθέτει όχι μόνο τα σταθμιζόμενα μεγέθη αλλά και τα «μέτρα και σταθμά» δηλαδή τα κριτήρια με τα οποία θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί στάθμιση αυτού του είδους, κάτι το οποίο δεν γίνεται λόγω έλλειψης επιστημονικών, ικανοποιητικών κριτηρίων, οδηγώντας έτσι σε ασάφειες και αοριστίες.

Παράλληλα, από δογματική άποψη η στάθμιση των συμφερόντων προϋποθέτει ανισότητα αγαθών και διατάξεων, που τις κατοχυρώνουν.

Όμως όλες οι συνταγματικές διατάξεις έχουν την ίδια τυπική δύναμη. Εφόσον υπάρχει τυπική ισοδυναμία των διατάξεων, ο δικαστής δεν μπορεί

²⁸ Η στάθμιση συμφερόντων παρέχει μεγάλη εξουσία στο δικαστή.

κατά την εφαρμογή τους να θεωρήσει ότι υπερτερεί μία και να την επιλέξει εις βάρος της άλλης. Η τυπική ισοδυναμία των συνταγματικών διατάξεων εμποδίζει τη στάθμιση των προστατευόμενων με αυτές αγαθών. Η στάθμιση προσκρούει σε ένα μάλλον ανυπερβλήτο δογματικό εμπόδιο την τυπική ισοδυναμία των συνταγματικών διατάξεων. Τα συνταγματικά δικαιώματα προστατεύονται με συνταγματικές διατάξεις. Στάθμιση των συνταγματικών δικαιωμάτων και των προστατευόμενων με αυτά συμφερόντων και αγαθών αποτελεί σε τελική ανάλυση στάθμιση των αντίστοιχων συνταγματικών διατάξεων. Ο δικαστής προβαίνοντας σε στάθμιση θέτει επί του ζυγού συνταγματικές διατάξεις προκειμένου να βρει το βάρος τους και να σχηματίσει την απόφασή του. Από θεωρητική - δογματική άποψη η στάθμιση των συμφερόντων προϋποθέτει νομική ανισότητα αγαθών και διατάξεων, που τις κατοχυρώνουν. Προϋποθέτει οπωσδήποτε, ότι το βάρος των νομικών μεγεθών δεν είναι το ίδιο και επομένως και για τον λόγο αυτό σταθμίζονται, προκειμένου να διακριβωθεί, ποιο έχει το μεγαλύτερο και ποιο το μικρότερο. Η αρχή της τυπικής ισοδυναμίας καταργεί το ερώτημα του νομικού βάρους²⁹. Αποτέλεσμα της αρχής της τυπικής ισοδυναμίας είναι ακριβώς ότι ουδεμία διάταξη είναι νομικά βαρύτερη της άλλης, ότι δηλαδή δεν έχει κανένα νόημα αλλά και ότι δεν επιτρέπεται η στάθμισή τους. Εφόσον υπάρχει τυπική ισοδυναμία των διατάξεων, ο δικαστής δεν μπορεί κατά την εφαρμογή τους να θεωρήσει, ότι υπερτερεί μία και να την επιλέξει εις βάρος της άλλης. Δεν μπορεί να παραχωρήσει προτεραιότητα στη μια ή στην άλλη. Η τυπική ισοδυναμία των συνταγματικών διατάξεων εμποδίζει τη στάθμιση των προστατευόμενων με αυτές αγαθών. Είναι προφανές ότι η στάθμιση οδηγεί στην αναίρεση της αρχής της τυπικής ισοδυναμίας, η οποία κατοχυρώνεται και ισχύει ανεξάρτητα από το ζήτημα της ουσιαστικής ισοδυναμίας των συνταγματικών διατάξεων (Σύνταγμα μέσα στο Σύνταγμα)³⁰. Αν επιτρέπεται η στάθμιση δεν έχει νόημα και στερείται οποιασδήποτε πρακτικής σημασίας η αρχή της ισοδυναμίας. Επομένως, Από τον κανόνα της τυπικής ισοδυναμίας προκύπτει επιταγή προς το δικαστή, που επιβάλλει την ίση βαρύτητα των διατάξεων και των αντίστοιχων αγαθών και ταυτόχρονα απαγόρευση του αντιθέτου, δηλαδή απαγόρευση της στάθμισης. Στο κανονιστικό περιεχόμενο της αρχής της

²⁹ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ., Προβλήματα της Στάθμισης ως Νομικής Μεθόδου.

³⁰ Βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., Γενική Συνταγματική Θεωρία σ. 102.

τυπικής ισοδυναμίας των συνταγματικών διατάξεων εμπεριέχεται απαγόρευση της στάθμισης³¹.

Τέλος, η κριτική της στάθμισης των συμφερόντων αναφέρεται επίσης στα σταθμιζόμενα μέρη και αφορά την αδυναμία στάθμισης λόγω έλλειψης νομικών συγκρούσεων. Τα σταθμιζόμενα μέρη δεν είναι συγκρουόμενα και επομένως δεν χρειάζονται στάθμιση και δεν μπορούν να σταθμιστούν. Ανεξάρτητα από την αρχή της τυπικής ισοδυναμίας η σύγκρουση, η οποία τίθεται ως βάση της στάθμισης, δηλαδή ως νομική σύγκρουση δεν υπάρχει στη σύγχρονη έννομη τάξη, στην οποία ο συντακτικός νομοθέτης ρυθμίζει τα νομικά μορφώματα κατά τρόπο αρμονικό. Η όλη θεωρία της στάθμισης εδράζεται πάνω σε ιδιαίτερα προβληματική βάση. Η με οποιαδήποτε μορφή στάθμιση νομικών μεγεθών δεν είναι δυνατή. Υπάρχουν ασφαλώς πραγματικές συγκρούσεις, δηλαδή πραγματικές παραβιάσεις των συνταγματικών δικαιωμάτων όχι όμως και νομικές συγκρούσεις, δηλαδή συγκρούσεις νομικών μεγεθών. Η εμφανιζόμενη ως νομική σύγκρουση κανόνων δικαίου, δικαιωμάτων είναι πράγματι αδυναμία εφαρμογής του γενικού περιεχομένου δικαιώματος, η οποία όμως δεν συνεπάγεται τη σύγκρουση αλλά τη θεσμική προσαρμογή του δικαιώματος και τελικά τη νομική αρμονία δικαιώματος και θεσμού.

4. Θεσμική Εφαρμογή αντί Στάθμισης

Για την αποφυγή των ανωτέρω ασαφειών που αυτή η μέθοδος μπορεί να οδηγήσει, πρέπει να βρούμε άλλες λύσεις. Η λύση, η οποία προτείνεται είναι θεσμική εφαρμογή³², που βασίζεται στην αιτιώδη συνάφεια δικαιώματος και θεσμού, αντί της στάθμισης. Το ζήτημα που τίθεται δεν είναι η προτίμηση του ενός εις βάρος του άλλου (στάθμιση), αλλά η αμοιβαία προσαρμογή τους κατά το μέτρο, που επιβάλλει η μεταξύ τους αιτιώδης συνάφεια και η τελική σύνθεσή τους σε ενιαίο σύνολο. Η θεσμική εφαρμογή εδράζεται στην ταυτόχρονη συνταγματική προστασία δικαιώματος και θεσμού και οδηγεί στην αμφίδρομη υλοποίηση του περιεχομένου τους επιτυγχάνοντας έτσι ταυτόχρονα τη θεσμική προσαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων αλλά και τη φιλελευθεροποίηση των θεσμών. Η μέθοδος της θεσμικής εφαρμογής

-24-

³¹ Έστω και αν είχαν ανευρεθεί τα απαραίτητα αντικειμενικά κριτήρια (σταθμά), που θα είχαν διαμορφώσει τη στάθμιση σε θετική και αντικειμενική μέθοδο, η ενσωμάτωσή της στο δικαϊκό σύστημα θα προϋπέθετε τη κατάργηση της αρχής της τυπικής ισοδυναμίας

³² Η μέθοδος της θεσμικής εφαρμογής αναπτύσσεται σε τρία στάδια: α) περιοριζόμενο δικαίωμα, β) γενική / ειδική σχέση, γ) θεσμική προσαρμογή. Βλ. για πιο αναλυτικά: Βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικός Μέρος, Τόμος Γ'-Τεύχη Ι-ΙΙΙ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 234-236.

μπορεί να δώσει με ακρίβεια απαντήσεις στις συγκρουσιακές καταστάσεις διότι λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης ενώ ταυτόχρονα υπακούει σε γενικούς κανόνες εφαρμοζόμενους σε όλες τις περιπτώσεις. Η υλοποίηση της θεσμικής εφαρμογής σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων τόσο στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών όσο και στις σχέσεις κράτους πολιτών, αποδεικνύει ότι η αιτιώδης συνάφεια δικαιώματος και θεσμού αποτελεί ασφαλή μέθοδο άρσης των κάθε μορφής συγκρούσεων³³. Τελιώνοντας, θα πρέπει να αναφέρουμε τις βάσεις³⁴ στις οποίες η θεσμική εφαρμογή, ως μέθοδος άρσης των συγκρούσεων, στηρίζεται:

1. Η τριμερής διάκριση του περιεχομένου κάθε συνταγματικού δικαιώματος σε αμυντικό, προστατευτικό και διασφαλιστικό.
2. Η αρχή της καθολικής εφαρμογής. Τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμόζονται στη συνολική έννομη τάξη.
3. Η αρχή της βασικής ισχύος των συνταγματικών δικαιωμάτων. Όλα τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμόζονται σε όλες τις έννομες σχέσεις και κατ'αρχήν ως προς όλο το περιεχόμενό τους.
4. Η αρχή της εφαρμογής του αμυντικού περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις.
5. Η διάκριση των επιβαρύνσεων που δέχονται τα συνταγματικά δικαιώματα σε απλές επιδράσεις, απλούς περιορισμούς και προσβολές.
6. Η διάκριση περιορισμού και οριοθέτησης.
7. Η αρχή της ταυτόχρονης προστασίας δικαιωμάτων και θεσμών.
8. Η αρχή των δύο επιπέδων εφαρμογής, γενική και θεσμική εφαρμογή
9. Η αρχή του αιτιώδους των περιορισμών, κατά την οποία επιτρέπονται οι αιτιώδεις και απαγορεύονται οι αναιτιώδεις περιορισμοί.
10. Η αρχή κατά την οποία τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμοζόμενα στη γενική σχέση δεν υπόκεινται σε περιορισμούς παρά μόνο σε οριοθετήσεις.
11. Η αρχή *nulla restrictio sine lege constitutionale certa*.
12. Η αντιπαράθεση υποκειμενικού προς αντικειμενικό (δικαιώματος προς θεσμό).

Από τις αρχές αυτές προκύπτει ότι η θεωρία αυτή εφαρμόζεται και στις σχέσεις κράτους-ιδιωτών, αντιλαμβάνεται σύμφωνα με το μονισμό την έννομη τάξη ενοποιημένη, αποδέχεται την ταυτόχρονη συνταγματική

³³ Βλ για τη λύση πολλών περιπτώσεων με τη μέθοδο της θεσμικής εφαρμογής σε διάφορες περιοχές του δικαίου βλ. Δημητρόπουλο, Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία σ. 251 επ.(εργασιακές σχέσεις), 271 επ. (οικογενειακές σχέσεις) 283 επ. (συναλλακτικές σχέσεις) , 301 επ. (κληρονομικές σχέσεις)312 επ. Βλ. επίσης του ίδιου Εφαρμογές Συνταγματικού Δικαίου ΙΙ, (2007), όπου λύσεις πρακτικών θεμάτων και με την μέθοδο της θεσμικής εφαρμογής και με την αρχή της αναλογικότητας, όπως και παράθεση δικαστικών αποφάσεων.

³⁴ Βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικός Μέρος, Τόμος Γ'-Τεύχη Ι-ΙΙΙ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 231-232.

κατοχύρωση δικαιωμάτων και θεσμών και με βάση αυτές τις παραδοχές διαμορφώνει τη μέθοδο διερεύνησης του επιτρεπτού ή μη των περιορισμών.

➤ Β. Η Αρχή της Αναλογικότητας - Η σχέση της με την θεωρία της Στάθμισης Συμφερόντων

Η αρχή της αναλογικότητας³⁵ επιτάσσει την ύπαρξη εύλογης σχέσης, εύλογης αναλογίας, ανάμεσα στον επιδιωκόμενο σκοπό και στον περιορισμό συνταγματικού δικαιώματος ως μέσου για την επίτευξη του σκοπού. Ο περιορισμός πρέπει να συγκεντρώνει τις ιδιότητες της καταλληλότητας και της αναγκαιότητας. Η αρχή της αναλογικότητας προσδιορίζει τη σχέση ανάμεσα στο σκοπό του νομοθέτη(κοινό δίκαιο) και το μέσο που χρησιμοποιεί για την επίτευξή του και το οποίο περιορίζει συνταγματικό δικαίωμα (συνταγματικό δίκαιο) .

Η αρχή αυτή αναγνωρίστηκε ρητά από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας από το 1984, ενώ υπονοούνταν και σε παλιότερες αποφάσεις³⁶. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, οι εκ μέρους του νομοθέτου και της διοικήσεως επιβαλλόμενοι περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων να είναι μόνο αναγκαίοι και να συνάπτονται προς τον υπό του νόμου αναγκαίο σκοπό³⁷. Ήδη μετά την αναθεώρηση του 2001 το νέο εδάφιο δ' της παρ. 1 του άρθρου 25 Συντ. ,«οι κάθε είδους περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων πρέπει να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας», καθιερώνει³⁸ ρητά την αρχή αυτή, χωρίς όμως να παρέχει διευκρινίσεις και χωρίς να απαντά στα ειδικότερα προβλήματα τα οποία, όπως θα δούμε, σχετίζονται με την εφαρμογή της.

Κατά το άρθρο ΙΙ-112 παρ .1 εδ.β' του Σχ.Ευρ.Σ., τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται, μόνο εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών τρίτων. Η αρχή της αναλογικότητας, η προέλευση της οποίας εντοπίζεται στο γερμανικό και γαλλικό αστυνομικό δίκαιο , χρησιμοποιείται κυρίως από το γερμανικό

³⁵ Βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικός Μέρος, Τόμος Γ'-Τεύχη Ι-ΙΙΙ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 226-230.

³⁶ Βλ. ιδίως Στε 21/1958, 1456 και 1961/1966, 202/1974, 58/1977, Ολ., 811/1977, Ολ., 1340 και 1341/1982 και ΑΠ 782/1979.

³⁷ ΣτΕ. 2112/1984 , ΤοΣ 1985, 63 επ.

³⁸ Πριν από τη ρητή καθιέρωση της η αρχή της αναλογικότητας συνήγετο από τα άρθρα 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1.

Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο. Κατά το ΓΟΣΔ, που έχει αναλύσει, σε ένα εκτεταμένο *obiter dictum* την αρχή³⁹, ο νομοθετικός περιορισμός του συνταγματικού δικαιώματος πρέπει να ανταποκρίνεται προς τα πράγματα, να θεμελιώνεται στη φύση του πράγματος και δεν επιτρέπεται ο νομοθέτης να εισάγει περιορισμούς ξένους προς αυτή. Την αρχή εφαρμόζει το δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, το οποίο και δέχεται με τη νομολογία του, ότι οι πράξεις των κοινοτικών Οργάνων πρέπει να τελούν σε ανάλογη προς τον σκοπό σχέση και να μην υπερβαίνουν το απαραίτητο για την επίτευξή του μέτρο. Η αρχή καθιερώνεται στα άρθρα 8-1 1 ΕΣΔΑ και εφαρμόζεται στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Η αρχή της αναλογικότητας περιείχετο ήδη στην παλαιότερη νομολογία του ΣΤΕ και εμφανίζεται ρητά μετά το 1984. Κατά την ελληνική νομολογία η αρχή της αναλογικότητας συνάγεται από την έννοια του κράτους δικαίου. Ιδιαίτερη είναι η σημασία της αρχής της αναλογικότητας αναφορικά προς την κατά το άρθρο 5 παρ. 3 του Συντάγματος προσωπική ελευθερία και την προσωποκράτηση ως περιορισμό της ελευθερίας αυτής. Για την επιβολή της προσωποκράτησης, ως βαρύτερου περιορισμού δεν αρκεί η νομοθετική πρόβλεψη, αλλά πρέπει να εκτιμά ο δικαστής και σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση αν και κατά ποιο βαθμό το μέτρο αυτό είναι αναγκαίο και πρόσφορο για τον συγκεκριμένο οφειλέτη, αφού ληφθούν υπόψιν όλα τα πραγματικά περιστατικά.

Επιδιωκόμενος σκοπός του νομοθέτη και χρησιμοποιούμενο μέσο αποτελούν τους δύο άξονες της σχέσης, την οποία προτείνει η αρχή της αναλογικότητας για την εξέταση της νομιμότητας του περιορισμού των συνταγματικών δικαιωμάτων. Τα ελληνικά δικαστήρια ελέγχουν τον «δηλωμένο σκοπό του νόμου⁴⁰». Θα πρέπει δηλαδή να είναι σύμφωνος προς το Σύνταγμα ο σκοπός του νομοθέτη, όπως δηλώνεται κατά τρόπο επίσημο, είτε στην αιτιολογική έκθεση είτε κατά τη συζήτηση, όπως αποτυπώνεται στα πρακτικά. Δεν ελέγχεται όμως δικαστικά η αλήθεια του δηλωμένου σκοπού του νομοθέτη, αν δηλαδή ο νομοθέτης χρησιμοποιεί τη νομοθετική του εξουσία για σκοπό διάφορο από εκείνο που επίσημα δηλώνεται. Δεν ελέγχεται η «κατάχρηση της νομοθετικής εξουσίας». Κατά τεκμήριο τα παραγωγικά αίτια της βούλησης του νομοθέτη συμπίπτουν με τον δηλωμένο σκοπό, δημιουργούμενου έτσι ενός «τεκμηρίου συνταγματικότητας⁴¹».

³⁹ Βλ. Κώστας Χ. Χρυσόγονος, «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», (2002) σελ 92.

⁴⁰ Στε 373/1997, ΕΛΔικ 1997 σ. 1369. ΣΤΕ 2152/1993, Ολ., ΤοΣ 1994, σ. 117 επ.

⁴¹

Τα στάδια της μεθόδου της αναλογικότητας είναι τα εξής :

❖ *Η προσφορότητα -καταλληλότητα*

Κατάλληλος είναι ο περιορισμός, όταν μπορεί να επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Η αρχή απαιτεί όπως ο εισαγόμενος νομοθετικός περιορισμός αποτελεί κατά είδος και έκταση πρόσφορο μέσο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

❖ *Η αναγκαιότητα*

Αναγκαίος είναι ο περιορισμός, όταν αποκλείεται η επιλογή άλλου εξίσου μεν αποτελεσματικού, λιγότερο όμως περιοριστικού μέτρου. Αν δηλαδή το ίδιο αποτέλεσμα είναι δυνατόν να επιτευχθεί με μικρότερο περιορισμό, τότε ο επιβαλλόμενος δεν είναι αναγκαίος και κατά συνέπεια δεν είναι σύμφωνος προς την αρχή της αναλογικότητας. στη νομολογία του ΣΤΕ φαίνεται να παγιποιείται η θέση ότι η έκταση του περιορισμού του συνταγματικού δικαιώματος ελέγχεται δικαστικά και κυρίως αν ο περιορισμός υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο. Εφόσον στο νόμο προβλέπονται περισσότεροι περιορισμοί, η διοίκηση οφείλει να εφαρμόζει τους καταρχήν ηπιότερους.

❖ *Η αναλογικότητα stricto sensu (εν στενή έννοια)*

Στην αρχή της αναλογικότητας εντάχθηκε η στάθμιση συμφερόντων η οποία μάλλον αρχικά θεωρείτο ως αυτοτελής μέθοδος. Προς τη λύση του προβλήματος της σύγκρουσης των δικαιωμάτων, των μεταξύ ιδιωτών σχέσεων στράφηκε το γερμανικό ομοσπονδιακό συνταγματικό δικαστήριο, το οποίο είχε να αντιμετωπίσει από τις πλέον δύσκολες περιπτώσεις εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αναπτύχθηκε έτσι κυρίως στο πλαίσιο της νομολογίας του ΓΟΣΔ⁴², η θεωρία ή μέθοδος της «στάθμισης των συμφερόντων»⁴³. Η μέθοδος της στάθμισης των συμφερόντων ξεκινά από τη βάση της νόμιμης άσκησης των δικαιωμάτων και από τα δύο μέρη της διαφοράς και αντιμετωπίζοντας το όλο θέμα περιπτώσιολογικά, προβαίνει στη στάθμιση των συμφερόντων σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Η στάθμιση των συμφερόντων, που παρέχει μεγάλη εξουσία στον δικαστή, έχει γίνει αντικείμενο κριτικής⁴⁴. Η βασιζόμενη στην αρχή της αναλογικότητας μέθοδος δημιουργήθηκε για την εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων στις σχέσεις δημοσίου δικαίου και δεν κατευθύνθηκε και προς την εφαρμογή τους και στις διαπροσωπικές

⁴² Βλ. ανωτέρω υπόθεση Luth και Blinkfuer.

⁴³ Η νομολογία του ΓΟΣΔ για την στάθμιση συνδέεται στενά με την αντίληψη, που επικρατεί στη Γερμανία, για το «αξιολογικό σύστημα» και την «αξιολογική φύση» της γερμανικής έννομης τάξης. Βλ. ανωτέρω Η θεωρία της Στάθμισης Συμφερόντων κατά το ΓΟΣΔ.

⁴⁴ Βλ. ανωτέρω Κριτική της Στάθμισης των Συμφερόντων.

σχέσεις. Υποδεικνύει μια μορφή αιτιώδους συνάφειας⁴⁵ μεταξύ σκοπού του νόμου και περιοριστικού νομοθετικού μέσου, της οποίας η εφαρμογή δυσχεραίνεται μεταξύ άλλων διότι συνδέεται με υποκειμενικά στοιχεία και κρίσεις. Περιορισμένη βασικά στις περιπτώσεις, που μεσολαβεί επιφύλαξη νόμου, δεν έχει πεδίο εφαρμογής σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Τελικά καταλήγοντας στη «στάθμιση»σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση δεν προσφέρει σαφή, γενικά κριτήρια για την άρση των συγκρούσεων.

➤ Γ. Η Θεωρία της Πρακτικής Εναρμόνισης

Η πρακτική εναρμόνιση⁴⁶ προτάθηκε ως μέθοδος συγκεκριμενοποίησης του κανονιστικού περιεχομένου των συνταγματικών κανόνων και προβάλλεται κυρίως ως μέθοδος για την άρση των αντιθέσεων στις περιπτώσεις που δεν προβλέπεται επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Έχει καταστεί σαφές ότι υπάρχουν περιπτώσεις, στις οποίες είναι απαραίτητος ο περιορισμός συνταγματικού δικαιώματος, παρά το ότι ο συντακτικός νομοθέτης δεν προβλέπει επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Δεν περιορίζονται μόνο τα δικαιώματα, που συνοδεύονται με επιφύλαξη νόμου, αλλά και τα ανεπιφύλακτα. Η δικαιολόγηση περιορισμού των ανεπιφύλακτων συνταγματικών δικαιωμάτων βρίσκεται στην ύπαρξη άλλης συνταγματικής διάταξης κατά συστηματική ερμηνεία. Οδηγήθηκε έτσι η γερμανική θεωρία στην αποδοχή μη ρητών περιορισμών των συνταγματικών δικαιωμάτων, (ενδοσυνταγματικοί ή σύμφυτοι περιορισμοί), που πηγάζουν από τη συστηματική του Συντάγματος. Στόχος της μεθόδου αυτής είναι η εξασφάλιση της εφαρμογής όλων των διατάξεων (π.χ. και των δύο θεμελιωδών δικαιωμάτων), ώστε να προκύψει δίκαιη εξισορρόπηση, στο πλαίσιο πάντοτε της συγκεκριμένης περιπτώσεις. Η θεωρία της πρακτικής εναρμόνισης υποδεικνύει ότι οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων προκύπτουν από τη συστηματική ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων. Η χρησιμότητά της δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις των ανεπιφύλακτων, αλλά και των δικαιωμάτων με επιφύλαξη νόμου και καθίσταται έτσι σαφέστερη η δευτερεύουσα σημασία της επιφύλαξης νόμου. Η μεθοδολογική διάκριση ανάμεσα στην αναλογικότητα και την πρακτική εναρμόνιση με κριτήριο την ύπαρξη επιφύλαξης υπέρ του νόμου⁴⁷ δεν είναι αποτελεσματική

⁴⁵ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ., Προβλήματα της Στάθμισης ως Νομικής Μεθόδου.

⁴⁶ Βλ. Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικός Μέρος, Τόμος Γ'-Τεύχη I-III, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 230-231.

⁴⁷ Κατά το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ', οι κάθε είδους περιορισμοί, που μπορούν να επιβληθούν στα συνταγματικά δικαιώματα, μπορεί να προβλέπονται από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού. Επιφύλαξη νόμου υπάρχει, όταν ο συντακτικός νομοθέτης αναθέτει στον κοινό νομοθέτη τη διαμόρφωση περιορισμών των συνταγματικών δικαιωμάτων. Αλλά και στις περιπτώσεις αυτές ο κοινός νομοθέτης οφείλει να ενεργήσει σύμφωνα με το περιεχόμενο όλων των συνταγματικών διατάξεων, οφείλει να εφαρμόσει το περιεχόμενό τους και δεν μπορεί να περιορίσει τα θεμελιώδη δικαιώματα πέρα

➤ VII. Ζεύγη συγκρουόμενων δικαιωμάτων ◀

Το κεφάλαιο αυτό αποσκοπεί στην παρουσίαση του ζητήματος της σύγκρουσης των δικαιωμάτων που αναφέρονται στην ελληνική νομολογία και πρακτική και της μεθοδολογικής προσέγγισης της θεωρίας της στάθμισης των συμφερόντων υπό τη σκοπιά ενός συγκρουόμενου συνταγματικού ζεύγους.

Πολύ συχνή περίπτωση σύγκρουσης θεμελιωδών δικαιωμάτων με την οποία έχει ασχοληθεί μεγάλο τμήμα της ελληνικής νομικής θεωρίας είναι η αντιπαράθεση της ελευθερίας του τύπου και της έκφρασης του άρθρου 14 του Συντάγματος με το δικαίωμα του ιδιωτικού βίου και προστασίας της προσωπικότητας του ατόμου (άρθρα 9 και 5 του Σ). Τμήμα της θεωρίας θεωρεί ότι το ζήτημα επιλύεται με εφαρμογή της θεωρίας της πρακτικής εναρμόνισης. Μάλιστα, κάποιοι συνταγματολόγοι⁴⁸ συνδυάζουν τη θεωρία της πρακτικής εναρμόνισης με τη θεωρία της στάθμισης των συμφερόντων, υποστηρίζοντας ότι στα συγκεκριμένα συγκρουόμενα δικαιώματα η αναζήτηση της πρακτικής αρμονίας επιτυγχάνεται με την *in concreto* στάθμιση βάσει των ειδικών συνθηκών κάθε περίπτωσης. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζουν ότι κριτήρια της στάθμισης αποτελούν το δικαιολογημένο γενικό συμφέρον πληροφόρησης του κοινωνικού συνόλου για την προσωπική ζωή επιφανών πολιτών και το δικαίωμα του ενδιαφερόμενου προσώπου να διατηρήσει μια σφαίρα ιδιωτικού βίου. Καταλήγουν, λοιπόν, στο συμπέρασμα τι κάθε φορά υπερισχύει διαφορετικό έννομο αγαθό, αν και αρνούνται με εμφατικό τρόπο τη δυνατότητα συνταγματικώς προστατευόμενα αγαθά να υπερισχύουν άλλων, επίσης συνταγματικώς προστατευόμενων εννόμων αγαθών. Παλιότερα, ήταν πολύ πιο υποστηρίξιμη η άποψη ότι τα συνταγματικά αγαθά συγκρούονται και η άρση τους είναι δυνατή με τη θεωρία της

στάθμισης των συμφερόντων. Οι συνταγματολόγοι⁴⁹ ερευνούσαν το ακριβές προστατευτικό περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων και,

από το συνταγματικά επιτρεπόμενο όριο. Βλ. Δημητρόπουλο Γ. Ανδρέα, *Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, Τόμος Γ'-Τεύχη I-III*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 221-224, Δαγτόγλου Δ. Π., *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α'*, Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 183 επ.

⁴⁸ Τσάτσος, Σκουρής, Σπυρόπουλος « Ελευθερία του τύπου και προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών πληροφοριών », *γνωμοδότηση, Το Σ, 1998*, σελ. 514.

αποδεχόμενοι τη σύγκρουση μεταξύ ελευθερίας του τύπου και δικαιώματος του ιδιωτικού βίου, προχωρούσαν στην ανάλυση πιθανών τρόπων άρσης των συγκρούσεων. Η πρώτη υποστηρίξιμη μέθοδος ήταν, φυσικά, η μέθοδος της στάθμισης των συμφερόντων έπειτα από έρευνα των ειδικών συνθηκών κάθε περίπτωσης⁵⁰. Αναφορικά με τα κριτήρια της στάθμισης και τα συγκρουόμενα συνταγματικά αγαθά αξίζει να σημειωθεί ότι στη θεωρία⁵¹ ως περιορισμοί του δικαιώματος στην ελευθερία των οπτικοακουστικών μέσων χαρακτηρίζονται αγαθά όπως η εθνική ασφάλεια, η εδαφική ακεραιότητα, η δημόσια τάξη, τα δικαιώματα των, η δημόσια υγεία, η παιδική ηλικία, η διασφάλιση του κύρους της δικαστικής εξουσίας, αγαθά που βαίνουν εναντίον της προστασίας του δικαιώματος του τύπου. Ως προς τη μέθοδο, ο δικαστής θα πρέπει να λάβει υπόψη γενικά κριτήρια, που εφαρμόζονται σε πολλές περιπτώσεις, συμπεριλαμβανομένης της προσβολής του αγαθού, τη βαρύτητά της, τις συνέπειές της κτλ. Ιδιαίτερη θέση κατέχουν λόγοι όπως η συναίνεση του θύματος που εκτίθεται δημοσίως και η ύπαρξη δικαιολογημένου συμφέροντος⁵².

➤ VIII. Νομολογία ◀

❖ ΑΠ 669/1985 (Ιππικός Όμιλος Τ)⁵³

ΘΕΜΑ: Αποτελεί έντυπο κατά την έννοια του νόμου περί του τύπου, επιστολή που αναπαράγεται φωτοτυπικά και διανέμεται σε ικανό αριθμό αντιτύπων. Η προθεσμία άσκησης αναίρεσης κατά αποφάσεων για αδικήματα δια του τύπου είναι πάντοτε τριήμερη.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Στη συγκεκριμένη περίπτωση οι κατηγορούμενοι έστειλαν επιστολή στα μέλη του ιππικού ομίλου Τ. (στις 19-3-1979), με την οποία εν γνώσει τους διέδιδαν για τον εγκαλούντα ψευδή περιστατικά, ικανά να βλάψουν την τιμή και την υπόληψή του. Η επιστολή γράφτηκε με

⁴⁹ Αναλυτικά η μέθοδος, Μιχαηλίδης- Νουάρος Γεώργιος « Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου », Το Σ, 1983, σελ. 380 επ. Παρατηρούμε συνδυασμό της θεωρίας της στάθμισης των δικαιωμάτων με τη θεωρία της κοινωνικής προσφορότητας της πράξεως.

⁵⁰ Οι άλλες δύο μέθοδοι ήταν η θεωρία των διάσημων προσώπων ή προσώπων της δημοσιότητας και η αρχή των θεμιτών αναγκών της κοινότητας για πληροφόρηση σε μια δημοκρατική κοινωνία.

⁵¹ Κική Γιάννα « Η ελευθερία των οπτικοακουστικών μέσων (υπό το πρίσμα της συνταγματικής αναθεώρησης του 2001)», Εκδ. Σάκκουλας, 2003, σελ. 77 επ.

⁵² Καράκωστας Γιάννης « Προσωπικότητα και τύπος », Εκδ. Σάκκουλας, 2000, σελ. 84.

⁵³ ΑΠ 669/1985, ΝοΒ 1986, σελ. 447 επ.

γραφομηχανή και έγινε αναπαραγωγή της σε ικανό αριθμό αντιτύπων, τουλάχιστον 50-60, τα οποία οι κατηγορούμενοι τα έστειλαν στα μέλη του Ομίλου Τ.

ΣΧΟΛΙΟ: Εν προκειμένω ύστερα από στάθμιση⁵⁴ των ιδιαίτερων συνθηκών, αλλά και του τρόπου με τον οποίο τελέσθηκε η παραπάνω πράξη γίνεται σαφές ότι η αξιόποινη πράξη της συκοφαντικής δυσφημίσεως προσβάλλει, με εν γνώσει του ψεύδους, την τιμή και την υπόληψη του εγκαλούντος που αποτελούν εκφάνσεις της προσωπικότητάς του (άρθρο 5 παρ. 1 Σ.) και τελέσθηκε δια του τύπου. Αυτός συμπεραίνεται από το ότι έγινε αναπαραγωγή της επιστολής και διανομή των αντιτύπων της, άρα δημοσίευση του εντύπου⁵⁵. Έτσι, αφού πρόκειται για αδίκημα δια του τύπου τετελεσμένο ισχύει η τριήμερη παραγραφή. (Η οποία εν προκειμένω δεν τηρήθηκε διότι η απόφαση εκδόθηκε στις 10-7-84 και η αναίρεση ασκήθηκε στις 14-8-84). Αναφέρεται ότι υπήρχε και μειοψηφούσα γνώμη ενός μέλους κατά το οποίο στη στάθμιση των περιστατικών έπρεπε να ληφθεί υπόψη ότι τα αντίτυπα στάλθηκαν σε γνωστά πρόσωπα, άρα το έγκλημα δεν τελέσθηκε δια του τύπου. (Όμως, το ζήτημα είναι πραγματικό και στην περίπτωση της διανομής δεν απαιτείται οι πληροφορούμενοι να αποτελούν ανεπίλεκτο κοινό).

❖ ΣΤΕ 1149/1988 (Το Ιατρικό Κέντρο)

ΣΥΝΤΟΜΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΣΧΟΛΙΟ: Η απόφαση 1149/1988 του ΣΤΕ αποτελεί παράδειγμα εφαρμογής όχι της στάθμισης των συμφερόντων αλλά του ελέγχου της καταλληλότητας. Μέσα από την απόφαση αυτή διαφαίνεται ότι η στάθμιση των συμφερόντων δεν ταυτίζεται αλλά διαφοροποιείται από τον έλεγχο της καταλληλότητας. Συγκεκριμένα, στην προκειμένη περίπτωση, ο δικαστής καλείται να ελέγξει τη συνταγματικότητα διοικητικής πράξης, η οποία εκδόθηκε βάσει εξουσιοδοτικής νομοθετικής διάταξης, και διέταξε την αφαίρεση της ονομασίας "ΙΑΤΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ" από τον τίτλο μίας ιδιωτικής κλινικής. Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικανικού συλλογισμού, οι κρινόμενες διατάξεις "αποβλέπουν στο δημόσιο συμφέρον που απαιτεί να ληφθούν μέτρα για να καταστεί αδύνατη η σύγχυση που αλλιώς μπορούσε να προκληθεί στο κοινό από τη

⁵⁴ Εκτενής ανάλυση για το θέμα προσβολής προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1 Σ.) και ελευθερία τύπου (14 παρ. 1). Βλ. στις αποφάσεις Εφ. Αθ. 4054/1992 και Α.Π. 876/2000, όπου γίνεται εφαρμογή μεθόδων.

⁵⁵ Βλ. άρθρο 1 και 2 του ν. 1092/1938, κατά τον οποίο τύπος και έντυπο θεωρείται ότι με τυπογραφία ή άλλο μηχανικό ή χημικό μέσο παράγεται σε όμοια αντίτυπα και ότι η δημοσίευση εντύπου θεωρείται η διανομή, πώληση κ.ο.κ. Τότε έχει λάβει χώρα το «αδίκημα τύπου».

χρησιμοποίηση των όρων ΙΑΤΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ και ΚΕΝΤΡΟ ΥΓΕΙΑΣ και από ιδιωτικές επιχειρήσεις, ενώ τους όρους αυτούς, που υπονοούν υψηλού επιπέδου οργάνωση των ιατρικών υπηρεσιών, χρησιμοποιεί το κράτος για τις υπηρεσίες υγείας που παρέχει το ίδιο...". Ενόψει, λοιπόν, της καταλληλότητας του περιοριστικού μέτρου (αφαίρεση του όρου ΙΑΤΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ) προς την επίτευξη του παραπάνω σκοπού δημοσίου συμφέροντος, ο οποίος συνδέεται με την αξία της δημόσιας υγείας (άρθρο 21 παρ. 3 Σ) , κρίθηκε ότι οι διατάξεις δεν παραβιάζουν την οικονομική ελευθερία των αιτούντων (άρθρο 5 παρ. 1 Σ). Ο δικαστής αρνήθηκε να προχωρήσει στον έλεγχο της *stricto sensu* αναλογικότητας του περιοριστικού μέτρου (δηλ. της στάθμισης καθώς όπως αναφέραμε ανωτέρω η στάθμιση ταυτίζεται στην ουσία με τη *stricto sensu* αναλογικότητα) και περιορίσθηκε στο να ελέγξει «αν είναι *κατάδηλο* ότι το μέτρο είναι από τη φύση του ακατάλληλο για το σκοπό που ο νόμος επιδιώκει».

❖ ΠρωτΑθ Ασφ.Μ. 17115/1988 (Ο τελευταίος πειρασμός)⁵⁶

ΘΕΜΑ: Ασφαλιστικά μέτρα - Ένορκες βεβαιώσεις - Προσβολή της προσωπικότητας εξαιτίας προσβολής του θρησκευτικού αισθήματος - Ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης - Επικρατούσα Θρησκεία - Επιτρεπτή η κύρια και πρόσθετη παρέμβαση στη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων - Ένορκες βεβαιώσεις μετά τη συζήτηση, δεν λαμβάνονται υπόψη.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ- ΣΧΟΛΙΟ: Στην απόφαση, η οποία σχετίζεται με τη στάθμιση του δικαιώματος της προσωπικότητας και της θρησκευτικής ελευθερίας, αναφέρεται μεταξύ άλλων: «Δεν αρκεί όμως απλή προσβολή αλλά επί πλέον απαιτείται να είναι και παράνομη. Το παράνομο είναι ευχερές να διακριβωθεί, όταν υπάρχει διάταξη, που απαγορεύει συγκεκριμένη πράξη και προσβάλλει κάποια "έκφανση" της προσωπικότητας, ανεξάρτητα σε ποιο τμήμα του δικαίου, ιδιωτικού ή δημοσίου υπάρχει αυτή η διάταξη, όπως, αντίθετα το παράνομο δεν υπάρχει στις περιπτώσεις που το δίκαιο δίνει ρητώς δικαίωμα προσβολής ορισμένων εκφάνσεων της προσωπικότητας του άλλου (άρθρ.284,282 ΑΚ, 2 Π.Κ.). Όταν δεν συμβαίνει αυτό και ενόψει του ότι το επί της ίδιας προσωπικότητας δικαίωμα του ενός διασταυρώνεται με το αντίστοιχο δικαίωμα των άλλων, τότε ανακύπτει το πρόβλημα της αξιολογήσεως και της σταθμίσεως "αξιών", εκατέρωθεν δικαιωμάτων, συμφερόντων και εννόμων αγαθών, ποιά αξία ποιό δικαίωμα, ποιό συμφέρον, ποιό έννομο

⁵⁶ Βλ. το κείμενο της απόφασης Δημητρόπουλο Ανδρέα Γ., Εφαρμογές Συνταγματικού Δικαίου ΙΙ, Συνταγματικά Δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 31 επ.

αγαθό είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση σπουδαιότερο από το άλλο και μέχρι ποίου σημείου φθάνει η νομική σημασία καθενός απ' αυτά στην περιοχή του δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητας, επί τη βάση γενικών αρχών, που συνάγονται είτε από το συνολικό πνεύμα της νομοθεσίας και τις επί μέρους διατάξεις, από το πνεύμα των οποίων μπορεί να αρυσθεί κανείς τις κατά προτίμηση γενικότερες τάσεις και κατευθύνσεις της νομοθεσίας, είτε από το πολιτιστικό ιδεώδες, του οποίου φέρει τη σφραγίδα η έννομη τάξη και του επί του ιδεώδους τούτου θεμελιουμένου "πίνακος αξιών" (βλ.Γ.Πλαγιαννάκος ό.π. σελ.170 και εκεί παρ.Γερμ.Ακυρ. ΝοΒ 1962.942). Με βάση την αξιολόγηση αυτή θα υπερισχύσει το σπουδαιότερο δικαίωμα και μόνο, αν το δικαίωμα αυτό είναι το δικαίωμα εκείνου, που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου η προσβολή δεν θα είναι παράνομη εκτός εάν η ενάσκηση του επικρατέστερου δικαιώματος είναι ανεπίτρεπτη, κατά το άρθρο 281 ΑΚ, γιατί, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, αντίκειται προφανώς στην καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή υπερβαίνει προφανώς τα όρια, που διαγράφει ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός τού κατά προτίμηση προστατευόμενου αυτού δικαιώματος. Από την πλευρά εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου δεν απαιτείται πταίσμα -δόλος ή αμέλεια - εκτός εάν ζητείται αποζημίωση, κατά τις περί αδικοπραξιών διατάξεις ή ικανοποίηση της ηθικής βλάβης.»

❖ ΕφΑθ 4054/1992 (Πώληση Όπλων στο Ιράν)⁵⁷

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Τύπος - Δυσφήμιση -. Στο στάδιο της προδικασίας, που διέπεται από το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, βαρύνει περισσότερο η προστασία της προσωπικότητάς του από το δικαίωμα πληροφόρησης της κοινότητας. Κατά τη γνώμη της μειοψηφίας δεν στοιχειοθετείται συκοφαντική δυσφήμιση σε περίπτωση δημοσίευσης πορίσματος σε σύμπτυξη και με δριμύ δημοσιογραφικό ύφος, που αποσκοπούσε στη διαφώτιση της κοινής γνώμης για σπουδαίο πολιτικοκοινωνικό ζήτημα.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ: «Το συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση δεν συνιστά απόλυτο δικαιολογητικό λόγο επεμβάσεως στην προσωπικότητα, αλλά η επίκληση του από το δράστη οδηγεί σε στάθμιση συμφερόντων κατά την οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη μεταξύ άλλων α) η συνταγματική αναγνώριση της ελευθερίας εκφράσεως και ειδικότερα μέσω του τύπου, η οποία προσδίδει ιδιαίτερο βάρος στην αποστολή του τύπου, β) τα διεθνή κείμενα που έχουν διατυπωθεί σχετικά με τη θέση και τις δραστηριότητες του τύπου και τα οποία συντελούν στη διαμόρφωση του

⁵⁷ Βλ. ΕφΑθ 4054/1992 (τριμ.), ΝοΒ, 1992, σελ. 923 επ.

περιεχομένου των συναλλακτικών ηθών και της αντικειμενικής καλής πίστης».

❖ Εφ. Αθ. 3346/1996 (Εικόνα προσώπου σε cart-postal)⁵⁸

ΘΕΜΑ: Προσβολή προσωπικότητας. Η εικόνα του προσώπου αποτελεί έκφανση της προσωπικότητας του ανθρώπου. Καταρχήν, δεν επιτρέπεται η λήψη της εικόνας ενός προσώπου, η παρουσίαση της φωτογραφίας του σε τρίτους και η αναπαραγωγή, η διάθεσή της στο κοινό. Αποτελεί παράνομη προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας η κατά παράβαση του ιδιωτικού απορρήτου φωτογράφιση του προσβαλλομένου και η χρησιμοποίηση της φωτογραφίας για εμπορική διαφήμιση ή cart-postal. Τα ανωτέρω επιτρέπονται εφόσον υφίσταται συναίνεση του εικονιζόμενου, ρητή ή σιωπηρή. Η συναίνεση του ενδιαφερομένου για δημοσίευση της φωτογραφίας του δια του τύπου δεν καλύπτει και την χρήση της φωτογραφίας για διαφημιστικούς σκοπούς. Πρόσωπα που ανήκουν στη σύγχρονη επικαιρότητα φωτογραφίζονται επιτρεπτά. Δικαιώματα του προσβαλλομένου κατά τα άρθρα 57, 59 και 914 Α.Κ. αξίωση του θιγόμενου και για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης και κριτήρια προσδιορισμού του ύψους της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ: Στη συγκεκριμένη περίπτωση έγινε φωτογράφιση κάποιου, που ακόμα αν υποθέσουμε ότι υπήρχε και η συναίνεσή του, ρητή ή σιωπηρή, για λήψη της φωτογραφίας και δημοσίευσής της δια τον τύπον, δεν υπήρξε συναίνεση για την έκθεση της φωτογραφίας σε προθήκη καταστήματος, δηλαδή η χρήση της για διαφημιστικούς σκοπούς.

ΣΧΟΛΙΟ: Το δικαίωμα επί της ίδιας της εικόνας αποτελεί έκφανση της ίδιας της προσωπικότητας του ανθρώπου, η οποία προστατεύεται συνταγματικά στο άρθρο 5 παρ. 1 Σ. και 57, 59 Α.Κ.107 Η εικόνα, παριστάνουσα την εξωτερική μορφή του ανθρώπου και συνοδεύουσα πάντοτε τον άνθρωπο, δεν ανήκει στο κοινό, αλλά μόνο στο πρόσωπο, το οποίο την παριστάνει και εμφανίζεται δημόσια μόνο όταν το πρόσωπο αυτό το θέλει. Καταρχήν, πρέπει να λεχθεί ότι δεν επιτρέπεται η λήψη της εικόνας ενός προσώπου, η παρουσίαση της φωτογραφίας του σε τρίτους και η διάθεσή της στο κοινό είτε δια του τύπου είτε με έκθεση σε κοινή θέα. Έτσι, λοιπόν, αποτελεί παράνομη προσβολή της προσωπικότητας η κατά παράβαση του ιδιωτικού απορρήτου, φωτογράφιση και χρησιμοποίηση της φωτογραφίας για εμπορική διαφήμιση ή για cart-postal. Κατ' εξαίρεση είναι επιτρεπτή η φωτογράφιση του προσώπου εφόσον υφίσταται η συναίνεση του

⁵⁸ Βλ. ΕφΑθ 3346/1996 Ελλ.Δνη (1998), σελ. 665.

εικονιζόμενου, ρητή ή σιωπηρή. Η συναίνεση αυτή όμως δεν καλύπτει και τη χρήση της φωτογραφίας για διαφημιστικούς σκοπούς, ακόμη και αν ο εικονιζόμενος επιθυμεί τη δημοσίευση της φωτογραφίας του δια του τύπου. Εδώ ας αναφερθεί ότι η δημοσίευση της φωτογραφίας δια του τύπου ή δι' άλλου μέσου είναι δυνατόν να προσβάλλει το δικαίωμα επί της ίδιας της εικόνας, όταν κατά τη λήψη της φωτογραφίας παρασχέθηκε υπόσχεση στον εικονιζόμενο για άλλο είδος δημοσιεύσεως και όχι για εμπορική διαφήμιση. Στην περίπτωση αυτή, η προβολή δεν καλύπτεται από τη συναίνεση του εικονιζόμενου, αφού την παρέχει για άλλο σκοπό. Επομένως, έγινε παράβαση της συναινεσεως. Εδώ φαίνεται ακριβώς πόσο καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει σε τέτοιες περιπτώσεις τόσο το κριτήριο της παροχής της συναινεσεως όσο και η έκταση αυτής. Για την πληρότητα της ανάλυσης αναφέρεται ότι είναι επιτρεπτή η φωτογράφιση και η δημοσίευση της εικόνας του προσώπου, το οποίο ανήκει στη σύγχρονη επικαιρότητα είτε υπό απόλυτη έννοια (π.χ. πολιτικοί, ηθοποιοί κτλ.) είτε υποσχετική έννοια (π.χ. δράστες σοβαρών εγκλημάτων). Κρίνεται σκόπιμο με αφορμή αυτό να αναφερθεί ότι τα δημόσια πρόσωπα έχουν μειωμένη προστασία έναντι των «κοινών» ιδιωτών. Καταρχήν και γενικά, μπορούν να αποκαλύπτονται τα δεδομένα τους στο πλαίσιο της ελεγκτικής λειτουργίας του τύπου, γιατί ασκούν δημόσιες δραστηριότητες και επίσης συντρέχει συμφέρον – ενδιαφέρον – περιέργεια του κοινού να ενημερώνεται για αυτές. Επανερχόμενοι στο ανωτέρω πραγματικό γεγονός, τα δικαιώματα του προσβαλλομένου απορρέουν συγκεκριμένα από τα άρθρα 57, 59 και ίσως 730 Α.Κ., οπότε θα μπορούσε να αξιώσει άρση της προσβολής (εν προκειμένω – παύση της εκθέσεως της φωτογραφίας στην προσθήκη του καταστήματος, απομάκρυνση από την κυκλοφορία αντιτύπων της εικόνας και παράδοσή τους στον εικονιζόμενο), παράλειψη της στο μέλλον, αποζημίωση κατά τις διατάξεις περί των αδικοπραξιών 914 επ. Α.Κ. (Δικαιούται έτσι ως αποζημίωση ίσως ότι συνήθως καταβάλλεται για τέτοιου είδους δημοσιεύσεις φωτογραφιών) και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην απόφαση «εν τέλει ο θιγόμενος από την παράνομη προσβολή της προσωπικότητάς του με την ανεπίτρεπτη δημοσίευση της φωτογραφίας του δικαιούται να αξιώσει χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, η οποία κατά την κρατούσα νομολογία προϋποθέτει και υπαιτιότητα του προσβάλλοντος». Επομένως, το δικαστήριο πρέπει να «σταθμίσει», δηλαδή να συνεκτιμήσει όλα τα ιδιαίτερα στοιχεία της in concreto περίπτωσης, όπως το είδος της προσβολής, η έκταση της βλάβης, οι συνθήκες τέλεσης της αδικοπραξίας, η βαρύτητα του πταίσματος, η περιουσιακή κατάσταση των μερών τυχόν συντρέχον πταίσμα του θιγόμενου προσωπικές σχέσεις των μερών, η

συμπεριφορά του προσβάλλοντος μετά την αδικοπραξία κτλ⁵⁹. Ας αναφερθεί εδώ, όπως έχει ήδη καταστεί σαφές, ότι το αμυνόμενο μέρος είναι αναμφισβήτητα το πρόσωπο που φωτογραφίζεται χωρίς τη θέλησή του, ενώ το επιτιθέμενο μέρος, εκείνος που φωτογραφίζει και εκθέτει τη φωτογραφία στο κατάστημα⁶⁰. Επίσης, ακολουθώντας την ίδια συλλογιστική πορεία που αναπτύχθηκε για την Α.Π. 876/2000 γίνεται σαφές ότι η παράνομη φωτογράφιση αποτελεί προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας, που βρίσκει συνταγματικό έρεισμα στο άρθρο 5 παρ. 1, καθώς το Σύνταγμα δεν περιέχει διατάξεις που να επιτρέπουν προσβολές. Τέλος, έχει καταστεί σαφές ότι η απαγόρευση της παράνομης φωτογράφισης συνιστά οριοθέτηση και όχι περιορισμό (Οριοθετική τριάδα, άρθρο 5 παρ. 1 Σ.), αφού στην ουσία ο προσβάλλων ενήργησε χωρίς δικαίωμα, άρα δεν στρεφόμαστε στην αρχή της αναλογικότητας, αλλά και αν προβαίναμε θα καταλήγαμε στο ίδιο αποτέλεσμα, ότι η απαγόρευση της προσβολής της εικόνας του προσώπου συνάδει τόσο με τις συνταγματικές επιταγές όσο και με την εν λόγω αρχή.

❖ ΑΠ 13/1999 (Υπόθεση Μπαμπινιώτη)⁶¹

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Αναίρεση υπέρ του νόμου - Ασφαλιστικά μέτρα -. Σε αναίρεση υπέρ του νόμου υπόκεινται και οι αποφάσεις που εκδόθηκαν κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, οι οποίες δεν υπόκεινται σε ανακοπή ή έφεση και έχουν ισχύ έστω και προσωρινή. Με τον ν. 958/71 καταργήθηκε μόνο η εκ μέρους των διαδίκων άσκηση αναίρεσης κατά αποφάσεων ασφαλιστικών μέτρων. (Αντίθετη μειοψηφία). Κατά τη σύνταξη γλωσσικού λεξικού, που είναι συγχρόνως και επιστημονικό έργο, ο λεξικογράφος, αναζητώντας συστηματικά και μεθοδικά την αλήθεια, καταγράφει τις ποικίλες σημασίες ή χρήσεις ορισμένων λέξεων ή φράσεων, που θεωρούνται μειωτικές ή υβριστικές για ορισμένα πρόσωπα ή μέλη ευρύτερων κοινωνικών ομάδων, εφόσον ο ίδιος δεν τις υιοθετεί, ούτε αποδέχεται την σημασία αυτών, δεν θίγει τη συνταγματικώς κατοχυρωμένη προστασία της προσωπικότητας. Η καταχώριση από τον καθηγητή Μπαμπινιώτη στο "λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας" της λέξης "βούλγαρος" που χρησιμοποιείται καταχρηστικά ως εξυβριστική ονομασία φιλάθλων, δεν ενέχει αποδοχή του χαρακτηρισμού από τον συντάκτη, έγινε στα πλαίσια της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας του τύπου και της επιστήμης και δεν συνεπάγεται παράνομη προσβολή της

⁵⁹ Βλ. και Α.Κ. 932 επ. για την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης.

⁶⁰ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. σχολιασμό απόφασης Α.Π. 876/2000.

⁶¹ Βλ. ΑΠ 13/1999, Νομικό Βήμα, Τόμος 48, 2000, σελ. 447.

προσωπικότητας. Η καταγραφή της λέξης αυτής, αποτελεί απλή ουδέτερη καταγραφή. (Αντίθετη μειοψηφία).

ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΠΟΦΑΣΗΣ:

Αριθμός 13/1999

Το Δικαστήριο του Αρείου Πάγου

Σε πλήρη Ολομέλεια

Επειδή οι τέταρτος, έως δέκατος ένατος από τους καθών η αίτηση, οι οποίοι δεν εμφανίστηκαν κατά τη συζήτηση της υπόθεσης, κλητεύθηκαν νομίμως και εμπροθέσμως με επίδοση σχετικής κλήσης να παραστούν σ' αυτή, όπως προκύπτει από τις υπό χρονολογία 5/10/1998, 16 εκθέσεις επίδοσης της δικαστικής επιμελήτριας στο Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης Μαρίας Τσαγγαράκη. Επομένως η υπόθεση συζητείται παρά την απουσία τους.

A) Ως προς το παραδεκτό

Επειδή κατά το άρθρο 557 παρ. 1 του Κ.Πολ.Δ. "ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου δικαιούται να ζητήσει την αναίρεση υπέρ του νόμου κάθε απόφασης, ακόμη και αν δεν μπορούν να ασκήσουν αναίρεση κατά της απόφασης αυτής οι διάδικοι, για κάθε λόγο και χωρίς περιορισμό προθεσμίας". Από την αδιάσπικτη διατύπωση της ως άνω διάταξης και τον επιδιωκόμενο με αυτή σκοπό, που συνίσταται στην εξασφάλιση, για λόγους δημόσιου συμφέροντος, πάγιας και ομοιόμορφης ερμηνείας των νόμων, προκύπτει ότι σε αναίρεση υπέρ του νόμου υπόκεινται και οι αποφάσεις που εκδόθηκαν κατά τη διαδικασία των άρθρων 682 επ. του Κ.Πολ.Δ., οι οποίες δεν υπόκεινται σε ανακοπή ή έφεση και έχουν ισχύ, έστω και προσωρινή, συντρέχει δε και ως προς αυτές ο ως άνω δικαιολογητικός λόγος για τον οποίο θεσπίζεται το ειδικό ένδικο μέσο της υπέρ του νόμου αναίρεσης. Η διάταξη του άρθρου 699 του Κ.Πολ.Δ., που ορίζει ότι "αποφάσεις που δέχονται ή απορρίπτον αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεις για ανάκληση ή για μεταρρύθμιση των μέτρων αυτών δεν προσβάλλονται με κανένα ένδικο μέσο εκτός αν ορίζεται διαφορετικά", δεν καθιστά अपараδέκτη την αναίρεση υπέρ του νόμου, αφού με την ειδικότερη ως άνω διάταξη του άρθρου 557 παρ. 1 του ίδιου κώδικα ρητώς προβλέπεται ότι αυτή επιτρέπεται κατά "κάθε απόφασης", η ρύθμιση δε αυτή υπαγορεύεται ακριβώς από την ως άνω αποστολή του εξαιρετικού αυτού ένδικου μέσου, το οποίο άλλωστε δεν έχει επιπτώσεις στους διαδίκους (άρθρο 557 εδ. β' περ. α' Κ.Πολ.Δ.). Επιπλέον η υπέρ του νόμου αναίρεση έχει λόγο ύπαρξης κυρίως κατά των αποφάσεων που δεν υπόκεινται σε αναίρεση από τους διαδίκους, αφού στις λοιπές περιπτώσεις παρέχεται η δυνατότητα στους διαδίκους να φέρουν το ζήτημα ενώπιον του ακυρωτικού. Εξάλλου η επίλυση του νομικού ζητήματος από το προς

τούτο ακριβώς τεταγμένο ανώτατο δικαστήριο δεν είναι νοητό να εκλαμβάνεται ως επέμβαση του στο δικαιοδοτικό έργο των δικαστηρίων της ουσίας αλλά αποτελεί την κατ' εξοχήν αποστολή του, η εκπλήρωση της οποίας είναι πληρέστερη όσο είναι εγκαίριότερη. Η νομοθετική αυτή σκέψη υπαγόρευσε την καθιέρωση του "προδικαστικού ερωτήματος" προς το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η οποία, μάλιστα, έχει ήδη βρει απήχηση σε εθνικές δικονομίες ευρωπαϊκών χωρών, με τις οποίες θεσπίστηκε δυνατότητα του δικάζοντος δικαστηρίου της ουσίας να απευθύνει στο ακυρωτικό παρεμπόδιον ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία επίμαχης διάταξης από την οποία εξαρτάται η επίλυση της ενώπιόν του εκκρεμούς διαφοράς. Τέλος, με τη δικονομική μεταρρύθμιση του έτους 1971 (ν.δ. 958/71) καταργήθηκε μόνο η εκ μέρους των διαδίκων άσκηση αναίρεσης κατά αποφάσεων ασφαλιστικών μέτρων, χωρίς να θιγεί η διάταξη που προβλέπει το επιτρεπτό της υπέρ του νόμου αναίρεσης κατά "κάθε απόφασης, ακόμη και αν δεν μπορούν να ασκήσουν αναίρεση κατά της απόφασης αυτής οι διάδικοι". Από την τελευταία αυτή φράση εναργώς προκύπτει η αντιδιαστολή, η οποία ενισχύει και επιβεβαιώνει το παραδεκτό της υπέρ του νόμου αναίρεσης και κατά των, αποφάσεων που εκδόθηκαν με τη διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων (Ολομ. ΑΠ 305/1915, Ολομ. ΑΠ. 66/1916, Ολομ. ΑΠ 161/1933, Ολομ. ΑΠ 259/1941). Συνεπώς η κρινόμενη αίτηση για αναίρεση υπέρ του νόμου της προσβαλλόμενης απόφασης, που διέταξε ασφαλιστικό μέτρο κατά τη διαδικασία των άρθρων 682 επ. του Κ.Πολ.Δ., είναι παραδεκτή. Δέκα οκτώ όμως μέλη του Δικαστηρίου, ήτοι ο Αντιπρόεδρος Πολύβιος Μαντζιάρας και οι αρεοπαγίτες Γεώργιος Σταθάς, Ευάγγελος Περλιγκας, Θεόδωρος Πρασουλίδης, Ιωάννης Τέτοκας, Γεώργιος Μπούτσικος, Ανδρέας Κατράκης, Αναστάσιος Καραγεώργης, Γεώργιος Βρέττας, Αριστείδης Κρομμύδας, Γεώργιος Νικολόπουλος, Κωνσταντίνος Κωστήρης, Πέτρος Κακκαλής, Σπυριδών Γκιάφης, Λουκάς Λυμπερόπουλος, Λεάνδρος Ρακιντζής, Θεόδωρος Μπάκας και Γεώργιος Χριστόφιλο έχουν τη γνώμη ότι κατά των αποφάσεων που διατάσσουν ασφαλιστικά μέτρα δεν συγχωρείται αναίρεση υπέρ του νόμου (Ολομ.ΑΠ 47/1990). Ειδικότερα, τα άρθρα 557 και 553 παρ. 1 του Κ.Πολ.Δ. ορίζουν το μεν πρώτο ότι ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου δικαιούται να ζητήσει την αναίρεση υπέρ του νόμου κάθε απόφασης ακόμη και αν δεν μπορούν να ασκήσουν αναίρεση κατά της απόφασης αυτής οι διάδικοι για κάθε λόγο και χωρίς περιορισμό προθεσμίας. Η απόφαση που εκδίδεται για την αναίρεση αυτή δεν παράγει αποτελέσματα για τους διαδίκους, εκτός αν στηρίζεται σε υπέρβαση δικαιοδοσίας ή έλλειψη καθύλην αρμοδιότητας", το δε δεύτερο ότι "αναίρεση επιτρέπεται μόνο κατά των αποφάσεων που δεν μπορούν να προσβληθούν με ανακοπή ερημοδικίας και έφεση α) εκείνων που

παραπέμπουν την υπόθεση στο αρμόδιο δικαστήριο και β) των οριστικών αποφάσεων που περατώνουν όλη τη δίκη ...". Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει ότι η αίτηση αναίρεσης υπέρ του νόμου, ως θεσμός που αποβλέπει στην εξασφάλιση για λόγους δημοσίου συμφέροντος πάγιας και ομοιόμορφης εφαρμογής των νόμων, παρέχεται κατά των οριστικών και τελεσίδικων αποφάσεων και όταν δεν μπορούν να ασκήσουν κατ' αυτών αναίρεση οι διάδικοι είτε διότι εξεδόθησαν αμετακλήτως είτε διότι παραιτήθηκαν από την αναίρεση είτε διότι παρήλθε η προθεσμία της αναίρεσης (κ.ο.κ.) όχι όμως και κατά των αποφάσεων που δεν έχουν καταστεί οριστικές και τελεσίδικες. Διότι ο προεκτεθείς σκοπός της αναίρεσης υπέρ του νόμου δεν συντρέχει και η προσφυγή στην Ολομέλεια δεν είναι αναγκαία όταν η απόφαση μπορεί να ανακληθεί από το δικαστήριο που την εξέδωσε ή να εξαφανιστεί με ανακοπή ερημοδικίας και έφεση, επί πλέον δε αντίθετη εκδοχή θα οδηγούσε σε ασυμβίβαστη προς την οικονομία του ισχύοντος δικονομικού συστήματος επέμβαση του Αρείου Πάγου στο έργο των κατώτερων δικαστηρίων, αφού ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό το ανώτατο δικαστήριο θα εδέσμευε το δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η υπόθεση, αντιθέτως μάλιστα προς το πνεύμα και το σκοπό του δεύτερου εδαφίου της ως άνω διάταξης στο οποίο ρητώς ορίζεται ότι η αναίρεση αυτή "δεν παράγει αποτελέσματα για τους διαδίκους". Για το λόγο αυτό άλλωστε θεωρείται ανεπίτρεπτη κατά πάγια πρακτική η γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου επί ζητήματος σχετικού προς εκκρεμή δίκη. Ουσιώδης συνεπώς προϋπόθεση του παραδεκτού της αναίρεσης υπέρ του νόμου, όπως κάθε αναίρεσης είναι ότι η απόφαση κατά της οποίας στρέφεται είναι οριστική και τελεσίδικη. Περαιτέρω κατά το άρθρο 591 του Κ.Πολ.Δ. "τα άρθρα 1-590 του κώδικα αυτού", μεταξύ των οποίων είναι και το προβλεπόμεν στην αναίρεση υπέρ του νόμου άρθρο 557", εφαρμόζονται και στις ειδικές διαδικασίες, εκτός αν αντιβαίνουν προς τις ειδικές διατάξεις των διαδικασιών αυτών". Ο αποκλεισμός της εφαρμογής των ως άνω γενικών διατάξεων δεν είναι ανάγκη να προβλέπεται ειδικώς. Αρκεί ότι είναι ασυμβίβαστες προς τη φύση, το σκοπό και τη γενικότερη δομή και διάρθρωση των διατάξεων που διέπουν τις επιμέρους ειδικές διαδικασίες και των σύμφωνα με αυτές εκδιδόμενων αποφάσεων. Οι κατά τις διατάξεις εξάλλου των άρθρων 682 επ. του Κ.Πολ.Δ. εκδιδόμενες αποφάσεις περί ασφαλιστικών μέτρων είναι προσωρινής ισχύος και μπορεί να ανακληθούν λόγω μεταβολής των πραγμάτων ή χωρίς τη μεταβολή αυτή, κατά τα άρθρα 696, 697, 698 του Κ.Πολ.Δ. από το δικαστήριο που τις εξέδωσε ή από το δικαστήριο της κύριας δίκης, η αίτηση δε ανακλήσεως αυτών κατά το άρθρο 697 από λειτουργική άποψη επέχει χαρακτήρα ένδικου μέσου. Έτσι στερούνται του

στοιχείου της οριστικότητας, δεν είναι ικανές καθαυτές να εμπνεύσουν τη νομολογία και ακόμη είναι στενότερα συνδεδεμένες με την κύρια (τακτική) διαφορά η οποία είτε είναι εκκρεμής είτε κατά τη συνήθη δυναμική πρόκειται να επακολουθήσει. Συνεπώς για την ταυτότητα του λόγου, όπως και επί των μη οριστικών ή τελεσίδικων αποφάσεων της τακτικής διαδικασίας, πρέπει να γίνει δεκτό ότι δεν υπόκεινται σε αναίρεση υπέρ του νόμου, αφού και εδώ πρόκειται για ανακλητές (μη οριστικές) ως προς την εσώτερη ουσία τους αποφάσεις η τυχόν αναίρεση των οποίων, μολονότι δεν είναι δεσμευτική για τους διαδίκους, συνιστά αποδοκιμαστέα, για τους λόγους που αναφέρθηκαν, επέμβαση του ανώτατου δικαστηρίου επί συγκεκριμένης (τακτικής) διαφοράς μεταξύ ορισμένων διαδίκων που είναι ή πρόκειται να καταστεί εκκρεμής ενώπιον των κατώτερων δικαστηρίων. Η δυνατότητα να μην επακολουθήσει κυρία δίκη δεν παρέχει αποφασιστικό επιχείρημα για αντίθετη κρίση ανάλογο δε φαινόμενο μπορεί να εμφανιστεί και όταν μετά την έκδοση της μη οριστικής απόφασης οι διάδικοι αδρανούν. Το ανεπίτρεπτο της αναίρεσης υπέρ του νόμου στην εξεταζόμενη περίπτωση δεν επιβάλλεται μόνο από το χαρακτήρα και τη φύση της προσβαλλόμενης απόφασης αλλά καθιερώνεται και με τη διάταξη του άρθρου 699 του Κ.Πολ.Δ. Προηγουμένως το άρθρο 743 του Κ.Πολ.Δ. όπως ίσχυε πριν από την τροποποίησή του με το ν.δ. 958/1971, όριζε ότι "αποφάσεις δεχόμενες ή απορρίπτουσες αιτήσεις περί ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεις περί ανακλήσεως ή μεταρρυθμίσεως αυτών δεν υπόκεινται εις ανακοπήν ερημοδικίας, έφεσιν και αναψηλάφησιν, συγχωρείται όμως κατ' αυτών αναίρεσις δια τους εν άρθρω 578 λόγους". Υπό το καθεστώς αυτό βεβαίως, εφόσον, έστω για περιορισμένους λόγους, επιτρεπόταν η αναίρεση στους διαδίκους, ασφαλώς ήταν γενικώς επιτρεπτή και η αναίρεση υπέρ του νόμου. Η διάταξη όμως αυτή τροποποιήθηκε με το ως άνω ν.δ. και ήδη το προαναφερθέν άρθρο 699 του Κ.Πολ.Δ. ορίζει ότι "αποφάσεις που δέχονται ή απορρίπτουν αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεις για ανάκληση ή για μεταρρύθμιση των μέτρων αυτών δεν προσβάλλονται με κανένα ένδικο μέσο εκτός αν ορίζεται διαφορετικά". Στη σχετική αιτιολογική έκθεση αναφέρεται ότι "δια της γενομένης τροποποίησης απεκλείσθη η άσκηση αναίρεσης κατ' αποφάσεων περί ασφαλιστικών μέτρων, συνεπαγόμενη σημαντική επιβάρυνση του Αρείου Πάγου αλλά και μη δικαιολογούμενη εκ του χαρακτήρος των αποφάσεων τούτων". Η αναίρεση υπέρ του νόμου, όταν δεν παράγει αποτελέσματα έναντι των διαδίκων, δεν αποτελεί πράγματι ένδικο μέσο με τη συνήθη (στενή) έννοια, παραμένει όμως και στην περίπτωση αυτή ιδιόρρυθμο (με ευρεία έννοια) ένδικο μέσο, αφού κατατάσσεται στα ένδικα μέσα από τον ίδιο το νομοθέτη, δικάζεται από ανώτερο δικαστήριο με ορισμένη, όπως κι

η αναίρεση των διαδίκων, διαδικασία, αφορά συγκεκριμένη απόφαση και συνεπάγεται την αναίρεση της (Ολομ. Α.Π. 36/1929 Θέμις 323). Για το λόγο αυτό το ζήτημα εντοπίζεται στο αν με την παραπάνω διάταξη ο νομοθέτης απέβλεψε στον αποκλεισμό μόνο της "τακτικής" αναίρεσης ή και της αναίρεσης υπέρ του νόμου. Η ενόψει του χαρακτήρα των προαναφερόμενων αποφάσεων επιβαλλόμενη τελολογική ερμηνεία, προς την οποία συμπορεύεται το αδιάσπαστο της διατύπωσης του νόμου και η ως άνω αιτιολογική έκθεση, δικαιολογεί πλήρως τη θέση ότι στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης υπάγεται και η αναίρεση υπέρ του νόμου. Η άποψη δε ότι η τελευταία είναι επιτρεπτή και διότι το άρθρο 577 του Κ.Πολ.Δ. "ορίζει διαφορετικά" είναι έωλη. Συνεπώς η κρινόμενη αίτηση έπρεπε να απορριφθεί ως απαράδεκτη.

B) Ως προς τη βασιμότητα

Κατά το άρθρο 57 εδαφ. α του Α.Κ. "όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον". Η προσωπικότητα περιλαμβάνει κάθε αγαθό που συνδέεται στενά με το πρόσωπο, ως ύπαρξη φυσική, ηθική, κοινωνική και πνευματική, όπως είναι η τιμή, η υπόληψη, η ελευθερία, η εθνικότητα ως στοιχείο προσδιοριστικό της ταυτότητας του ατόμου κ.α. Περαιτέρω το άρθρο 16 παρ. 1 του Συντάγματος καθιερώνει την ελευθερία της επιστήμης και της έρευνας, ενώ οι διατάξεις του άρθρου 14 παρ. 1,2 και 3 αυτού προστατεύουν την ελευθερία εκφράσεως και διαδόσεως των στοχασμών και απαγορεύουν την κατάσχεση, τη λογοκρισία ή κάθε άλλο ισοδύναμο προληπτικό μέτρο σε βάρος του τύπου που και ρητώς ανακηρύσσεται ελεύθερος. Η προστασία των ως άνω ελευθεριών, επειδή αποσκοπεί στη διαφύλαξη ύψιστων κοινωνικών αγαθών, καλύπτει (νομιμοποιεί) και προσβολές του δικαιώματος της προσωπικότητας που τυχόν ενυπάρχουν στην ενάσκησή τους, οι οποίες έτσι, εφόσον δεν προσβάλλεται η αξία του ανθρώπου, δεν είναι παράνομες διότι η προσωπικότητα, και αν θίγεται, έχει στη συγκεκριμένη περίπτωση υποδεέστερη σημασία σε σχέση με το αγαθό των ως άνω ελευθεριών. Αυτό συμβαίνει και όταν κατά τη σύνταξη γλωσσικού λεξικού, που είναι συγχρόνως επιστημονικό έργο, ο λεξικογράφος αναζητώντας συστηματικά και μεθοδικά την αλήθεια, καταγράφει τις ποικίλες σημασίες ή χρήσεις ορισμένων λέξεων ή φράσεων που θεωρούνται μειωτικές ή εξυβριστικές για ορισμένα πρόσωπα ή μέλη ευρύτερων κοινωνικών ομάδων, εφόσον ο ίδιος δεν υιοθετεί ούτε αποδέχεται τη σημασία αυτή. Στην προκείμενη υπόθεση το Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης, δικάζοντας κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, δέχτηκε, κατά πιθανολόγηση, τα εξής περιστατικά: Ο Γεώργιος Μπαμπινιώτης, ως τακτικός καθηγητής της γλωσσολογίας στο

Πανεπιστήμιο Αθηνών και Σύμβουλος του Υπουργείου Παιδείας, με επιτελείο βοηθών, συνέταξε ελληνικό λεξικό (ερμηνευτικό, ορθογραφικό και ετυμολογικό) με τίτλο "ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ", το οποίο εξέδωσε και έθεσε σε κυκλοφορία το νομικό πρόσωπο με την επωνυμία "ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ". Στο λεξικό αυτό και στο λήμμα-λέξη Βούλγαρος αναφέρεται : " Βούλγαρος 1. αυτός που γεννήθηκε στη Βουλγαρία ή κατάγεται από εκεί, 2. (κατχρ. υβρισ.) ο οπαδός ή παίκτης ομάδας της Θεσσαλονίκης (κυρίως του ΠΑΟΚ)". Η λέξη "Βούλγαρος" (συνεχίζει το Πρωτοδικείο) με την ως άνω εξυβριστική έννοια χρησιμοποιείται από ασήμαντη μερίδα ποδοσφαιρόφιλων του νότου, σαν σύνθημα μάλλον παρά σαν έννοια της λέξης, μεμονωμένα, σποραδικά και χωρίς κάποια διάρκεια. Γι' αυτό και δεν αποτελεί "λήμμα που μπορούσε να έχει καταχωρηθεί σε λεξικό", η δε απάλειψή της από το συγκεκριμένο λεξικό "ουδόπως θα αναιρούσε την επιστημονικότητα του η οποία είναι δεδομένη". "Βάσει των παραδοχών αυτών έκρινε ότι η καταγραφή και διάδοση μέσω αυτής του ως άνω χαρακτηρισμού προσβάλλει την προσωπικότητα του αιτούντος και των υπέρ αυτού παρεμβάντων, κατοίκων Θεσσαλονίκης, οπαδών των άνω ομάδων, διότι ενέχει αμφισβήτηση και σύγχυση ως προς την εθνική τους ταυτότητα, περαιτέρω δε διέταξε την απάλειψη της έννοιας αυτής του λήμματος Βούλγαρος με την ως άνω δεύτερη σημασία του από κάθε μελλοντική ανατύπωση ή έκδοση του λεξικού καθώς και από όσα αντίτυπα δεν έχουν διατεθεί στο αναγνωστικό κοινό ή βρίσκονται στα χέρια του Γεωργίου Μπαμπινιώτη και του Κέντρου Λεξικογραφίας. Όμως η υπό τα ως άνω δεδομένα "προσβολή" της προσωπικότητας δεν είναι παράνομη, αφού η απλή αναφορά- καταγραφή στο λεξικό ότι η λέξη "Βούλγαρος" χρησιμοποιείται καταχρηστικώς ως εξυβριστική ονομασία κατηγορίας φιλάθλων και αθλητών (παικτών) δεν ενέχει αποδοχή του χαρακτηρισμού αυτού από το συντάκτη, έγινε δε στα πλαίσια της συνταγματικώς κατοχυρωμένης και αξιολογικώς υπέρτερης ελευθερίας του τύπου και της επιστήμης. Πράγματι η ως άνω καταχώριση έγινε με την επιστημονική πεποίθηση του συντάκτη, ότι η ως άνω σημασία της λέξης "Βούλγαρος", έστω και αν αυτή χρησιμοποιείται μεμονωμένα, σποραδικά, παροδικά και από ασήμαντη μερίδα φιλάθλων του νότου, αποτελούσε "έννοια" της άνω λέξης και έπρεπε να καταγραφεί ως τέτοια, με τη διευκρίνιση μάλιστα, ότι η έννοια αυτή ήταν "καταχρηστική-υβριστική", η προσβολή δε, υπό τις προαναφερόμενες περιστάσεις της προσωπικότητας των ανωτέρω, δεν θίγει κατ' αντικειμενική κρίση, την ανθρώπινη "αξία" τους. Τα μέλη του δικαστηρίου Στέφανος Μαθθίας (Πρόεδρος), Γεώργιος Βελλής, Χαράλαμπος Μυρσινιάς, Κων.Παπαλάκης (Αντιπρόεδροι) και Αρεοπαγίτες Εμμανουήλ Χαριτάκης, Αναστάσιος

Καραγεώργης, Κωνσταντίνος Τζένος, Ηλίας Βλάσσης, Γεώργιος Κάππος, Γεώργιος Ρήγος, Γρηγόριος Φιλιππάτος, Αντώνιος Τωμαδάκης, Δημήτριος Σουλτανιάς, Δημήτριος Λινός, Θεόδωρος Λαφαζάνος και Γεράσιμος Φρούντζος (Αρεοπαγίτες) έχουν ειδικότερα τη γνώμη ότι ο λεξικογράφος δεν προσδίδει νόημα στις λέξεις ούτε τις χρησιμοποιεί με το όποιο νόημα έχουν προσλάβει από τη χρήση τους. Απλώς καταγράφει τις λέξεις με το γνωστό και δεδομένο νόημά τους, άσχετα αν η χρήση τους είναι συνήθης ή σπάνια, ανεξαρτήτως δε αν πρόκειται για κυριολεκτική ή καταχρηστική χρήση. Η καταγραφή, ενόψει τούτου, της λέξης "Βούλγαρος" υπό την επίμαχη έννοια στο προαναφερόμενο λεξικό, δεν ενέχει χρησιμοποίησή της ούτε υιοθέτησή της ούτε διάδοσή της ή οποιαδήποτε χρήση της, αλλ' αποτελεί απλή, ουδέτερη καταγραφή, η οποία μπορεί να είναι επιστημονικά ορθή ή μη, πάντως όμως είναι αξιολογικά άχρωμη. Επομένως δεν μπορεί να συνιστά προσβολή υπό την έννοια του άρθρου 57 ΑΚ, πολύ δε περισσότερο όταν στην καταχώριση η χρήση της λέξης χαρακτηρίζεται ως "καταχρηστική-υβριστική". Συνεπώς το δικαστήριο της ουσίας, που δέχτηκε ότι υπάρχει παράνομη προσβολή της προσωπικότητας και για το λόγο αυτό διέταξε, ως ασφαλιστικό μέτρο, την απόλεια της προαναφερόμενης φράσης, κατά μεν τη μείζονα ως άνω γνώμη παραβίασε τις διατάξεις των άρθρων 57 του ΑΚ και 16 παρ. 1 εδ. α', 14 παρ. 1 του Συντάγματος, κατά δε την ελάσσονα ως άνω γνώμη του άρθρου 57 του ΑΚ. Πρέπει συνεπώς να αναιρεθεί υπέρ του νόμου η ως άνω απόφαση. Ακολούθως παρέλκει η εξέταση των παρεπόμενων αιτιάσεων του αναιρετηρίου, οι οποίες αφορούν παραβίαση των διατάξεων των παρ. 2 και 3 του άρθρου 14 του Συντάγματος, ως συνέπεια του σφάλματος του δικαστηρίου της ουσίας σε σχέση με την ύπαρξη παράνομης προσβολής της προσωπικότητας. Εξάλλου πέντε μέλη, ήτοι οι Ιωάννης Τέτοκας, Ανδρέας Κατράκης, Κωνσταντίνος Κωστήρης, Πέτρος Κακκαλής και Γεώργιος Χριστόφιλος (Αρεοπαγίτες) έχουν τη γνώμη ότι η προσβαλλόμενη απόφαση θα έπρεπε να αναιρεθεί κατ' άρθρο 559 αριθ. 19 Κ.Πολ.Δ., λόγω ελλείψεως νόμιμης βάσεως, για τον ακόλουθο λόγο : Σε περίπτωση συγκρούσεως των συνταγματικώς προστατευόμενων έννομων αγαθών της ελευθερίας εκφράσεως των στοχασμών (άρθρο 14 παρ. 1 Συντ.) και της ελευθερίας της επιστήμης και της τέχνης (άρθρο 16 παρ. 1 Συντ.) με το επίσης συνταγματικώς προστατευόμενο έννομο αγαθό της προσωπικότητας (άρθρο. 5 παρ. 1-2 Συντ.), έκφανση της οποίας αποτελεί η τιμή και υπόληψη κάθε προσώπου, εφόσον η εναρμόνισή τους είναι ανέφικτη, πρέπει να σταθμίζεται η αξία της επιδιωκόμενης με την πρώτη ελευθερία πληροφορήσεως του κοινού και της μέσω αυτής διακινδυνεύσεως του έννομου αγαθού της προσωπικότητας. Κατά τη στάθμιση δε αυτή θα πρέπει

να λαμβάνεται υπόψη ότι το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι δικαίωμα-πλαίσιο, χαρακτηριζόμενο από την έννοια της γενικής ρήτρας με την οποία κατοχυρώνεται από την έννομη τάξη. Οσάκις δε το αγαθό της προσωπικότητας έλθει σε σύγκρουση με την ελευθερία εκφράσεως των στοχασμών και την ελευθερία της επιστήμης και της τέχνης, επιβάλλεται η στάθμιση του αγαθού αυτού με το εύλογο δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση μέσω των δύο άλλων ελευθεριών, αρκεί να μην πλήττεται ο πυρήνας του δικαιώματος της προσωπικότητας, δηλαδή η αξία του ανθρώπου. Στην προκειμένη περίπτωση το Μονομελές Πρωτοδικείο, μολονότι είχε προ αυτού, με τα όσα παραπάνω δέχτηκε, σύγκρουση του δικαιώματος του καθ' ου η αίτηση, καθηγητή της γλωσσολογίας, να εκφράζει ελευθέρως τους στοχασμούς του και να ασκεί ελεύθερα την επιστήμη του με το δικαίωμα της προσωπικότητας του αιτούντος Θ. Ασπασίδη, έκρινε ότι τα όσα παραπάνω ο πρώτος αναφέρει στο "Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας" που συνέταξε, υπό το λήμμα-λέξη "Βούλγαρος", είναι υβριστικά για τον αιτούντα και αποτελούν παράνομη προσβολή της προσωπικότητάς του, χωρίς όμως να προβεί προηγουμένως, όπως όφειλε, στη στάθμιση των συγκρουόμενων ενταύθα ως άνω έννομων αγαθών που προστατεύονται συνταγματικώς, και, μέσω της σταθμίσεως αυτής, στη διαπίστωση αν ενταύθα προστατευτέο ήταν ως υπέρτερο αγαθό το της προσωπικότητας του αιτούντος. Έτσι, όμως, διέλαβε στην απόφασή του ελλειπείς και ανεπαρκείς αιτιολογίες, σε σχέση με το ουσιώδες για την έκβαση της δίκης ζήτημα αυτό, και τη στέρησε από τη νόμιμη βάση της, επομένως έπρεπε να αναιρεθεί για το λόγο αυτό. Έντεκα όμως μέλη της Ολομέλειας, ήτοι οι Θεόδωρος Τόλιας, Κωνσταντίνος Λυμπερόπουλος (Αντιπρόεδροι) και Γεώργιος Σταθάς, Μιχαήλ Καρατζάς, Γεώργιος Μπούτσικος, Χαράλαμπος Γεωργακόπουλος, Αριστείδης Κρομμύδας, Γεώργιος Νικολόπουλος, Λουκάς Λυμπερόπουλος, Λέανδρος Ρακιντζής και Θεόδωρος Μπάκας (Αρεοπαγίτες) έχουν τη γνώμη ότι η κατά το άρθρο 57 του Α.Κ. προσβολή της προσωπικότητας μπορεί να αναφέρεται σε οποιοδήποτε στοιχείο προσδιοριστικό της ταυτότητας του ανθρώπου, όπως εκείνο της εθνικής καταγωγής του και της βάσει αυτής εντάξεώς του σε συγκεκριμένη εθνότητα. Υπό τις άνω συνεπώς περιστάσεις υπάρχει προσβολή της προσωπικότητας των αναιρεσιβλήτων και είναι παράνομη, όπως ορθώς έκρινε η προσβαλλομένη, γι' αυτό και έπρεπε να απορριφθεί ως αβάσιμος ο μοναδικός λόγος αναίρεσης (άρθρο 559 αρ. 1 Κ.Πολ.Δ.) που αναφέρεται σε παραβίαση των διατάξεων των άρθρων 57 ΑΚ, 16 παρ. 1 εδ. α' και 14 παρ. 1-3 του Συντάγματος. Ειδικότερα, εφόσον, κατά τις παραδοχές της αποφάσεως, η χρησιμοποίηση της λέξεως "Βούλγαρος" με την ως άνω υβριστική έννοια γινόταν από περιορισμένη μερίδα

ποδοσφαιρόφιλων του νότου και μάλιστα "μεμονωμένα, σποραδικά και χωρίς κάποια διάρκεια", δεν ανταποκρινόταν η καταχώριση στην επιδίωξη του λεξικογράφου Γεωργίου Μπαμπινιώτη να παρουσιάσει στο κοινό την κοινή γλώσσα των Ελλήνων. Αντιθέτως με την καταχώριση αυτή επισημοποιείτο και μονιμοποιείτο μια κατάσταση "περιθωριακή" πράγματι, για την οποία όμως παρεχόταν με την καταχώριση η πεπλανημένη εντύπωση, ότι νομίμως χρησιμοποιείτο η προσβλητική λέξη. Συνεπώς η ως άνω καταχώριση αποτελεί προσβολή και δεν συγχωρείται βάσει δικαιώματος του Γεωργίου Μπαμπινιώτη παρεχόμενου σ' αυτόν στα πλαίσια της ελευθερίας της επιστήμης (άρθρο 16 παρ. 1 Συντάγματος) και της ελευθερίας εκφράσεως (άρθρο 14 παρ. 1 Συντάγματος). Τα παρεχόμενα με τις διατάξεις αυτές δικαιώματα ισχύουν μόνο στη σχέση μεταξύ κράτους και ατόμου και όχι οριζοντίως, δηλ. στη σχέση ατόμου προς άτομο, χωρίς μάλιστα να υπάρχει μεταξύ τους σχέση εξουσιάσεως υπό οποιαδήποτε μορφή. Σε κάθε περίπτωση όμως τα δικαιώματα αυτά δεν λειτουργούν χωρίς περιορισμούς και σχετικοποιούνται. Έτσι σε περίπτωση σύγκρουσης αυτών προς δικαιώματα προστατευόμενα από άλλες συνταγματικές διατάξεις, όπως εκείνες των άρθρων 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 που αναφέρονται στην προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ελεύθερης ανάπτυξης του ανθρώπου, η ελευθερία της επιστήμης δεν έχει κανένα προβάδισμα, διότι η Πολιτεία δεν αναγορεύει το δικαίωμα της επιστημονικής ελευθερίας σε απόλυτη ελευθερία. Η ελευθερία της επιστήμης δεν δίδει στον επιστήμονα το δικαίωμα να διαπράττει εγκλήματα, όπως εκείνο της προσβολής της τιμής άλλου (άρθρα 361 επ. ΠΚ). Στην περίπτωση αυτή, ενόψει και των ισχυουσών στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου γενικών ρητρών, όπως εκείνη της απαγορεύσεως της καταχρηστικής ασκήσεως του δικαιώματος (άρθρο 281 ΑΚ), η σύγκρουση μεταξύ των αντιπαραβαλλόμενων ατομικών δικαιωμάτων αίρεται με τη στάθμιση, κατά περίπτωση, των εκατέρωθεν συμφερόντων. Τα ατομικά δικαιώματα που θεμελιώνονται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος, δηλαδή εκείνα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ελεύθερης ανάπτυξης του ανθρώπου, ως αναφερόμενα στην ανθρώπινη προσωπικότητα και στην κεντρική θέση του ανθρώπου μέσα στην κοινωνία, πρέπει να θεωρούνται, κατ' αρχήν, επικρατέστερα. Σε κάθε όμως περίπτωση ο καθορισμός της προτεραιότητας μεταξύ των συγκρουόμενων δικαιωμάτων είναι ζήτημα πραγματικό και στην κρινόμενη περίπτωση το Μονομελές Πρωτοδικείο σιωπηρώς και ανελέγκτως έδωσε την προτεραιότητα στο δικαίωμα προστασίας της προσωπικότητας του αναιρεσιβλήτου Θεόδωρου Ασπασίδη και των υπέρ αυτού παρεμβάντων. Εξάλλου περίπτωση εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 367 ΠΚ, κατά

την οποία αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της πράξεως στις απαριθμούμενες σ' αυτή περιπτώσεις, δεν συντρέχει εν προκειμένω, αφού, κατά το αναιρετήριο, δεν φέρεται η διάταξη αυτή ως παραβιασθείσα και επομένως δεν υπάρχει σχετικός αναιρετικός λόγος, αλλά ούτε και πρόκειται για νόμιμη άσκηση δικαιώματος κατά τα άρθρα 14 παρ. 1 και 16 παρ. 1 του Συντάγματος, αφού προτεραιότητα είχαν οι διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος, στις οποίες και δόθηκε.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ: Στην απόφαση ΑΠ 13/1999, η οποία κρίνεται ως μία απόφαση σταθμός για τη στάθμιση των συμφερόντων και για το λόγο αυτό παρατίθεται ολόκληρο το κείμενο της απόφασης, ο αναιρετικός δικαστής καλείται να κρίνει εάν η παράθεση της υβριστικής χρήσεως της λέξης "Βούλγαρος" από το λεξικογράφο συνιστά παράνομη προσβολή της προσωπικότητας μίας κατηγορίας πολιτών σύμφωνα με το άρθρο 57 του ΑΚ, έτσι ώστε να κριθεί παράλληλα και η νομιμότητα του ασφαλιστικού μέτρου που διέταξε την απαγόρευση κυκλοφορίας του επίμαχου λεξικού. Στο σκεπτικό της απόφασης παρουσιάζονται τέσσερις διαφορετικές ερμηνευτικές εκδοχές. Η άποψη της μείζονος πλειοψηφίας αντιπαραθέτει την αξία της προσωπικότητας με την αξία του λόγου και της επιστημονικής έρευνας, και διατυπώνει τη γνώμη ότι "η υπό τα ως άνω δεδομένα "προσβολή" της προσωπικότητας δεν είναι παράνομη", για το λόγο ότι "η προστασία των ως άνω ελευθεριών, επειδή αποσκοπεί στη διαφύλαξη ύψιστων κοινωνικών αγαθών, καλύπτει (νομιμοποιεί) και προσβολές του δικαιώματος της προσωπικότητας που τυχόν ενυπάρχουν στην ενάσκησή τους, οι οποίες έτσι, εφόσον δεν προσβάλλεται η αξία του ανθρώπου, δεν είναι παράνομες διότι η προσωπικότητα, και αν θίγεται, έχει στη συγκεκριμένη περίπτωση υποδεέστερη σημασία σε σχέση με το αγαθό των ως άνω ελευθεριών".

❖ ΑΠ 876/2000

Αδικήματα τύπου⁶². Αδικοπραξία που τελέσθηκε με συνέντευξη που δημοσιεύθηκε σε εφημερίδα, με την ειδικότερη μορφή του εγκλήματος της εξύβρισης, χωρίς να συντρέχει λόγος άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης. Αιτιολογημένη η κρίση της προσβαλλόμενης απόφασης περί ύπαρξης αδικοπραξίας. Απορρίπτεται η αναίρεση κατά το άρθρο 559 αρ. 11 και 19 του ΚπολΔ. Επικυρώνει την 624/99 ΕφΑθ.

⁶² Αρχ Ν (2002) σελ. 172.

❖ ΠολΠρΠειρ 4100/2002⁶³

Απόρριψη αγωγής κατά εφημερίδας με αίτημα αποζημίωση για δημοσιεύματα συκοφαντικά και δυσφημιστικά με τα οποία προσβλήθηκε παράνομα η τιμή, η υπόληψη και η επαγγελματική πίστη των εναγόντων. Ειδικότερα, το σύνολο των αναφερόμενων στην αγωγή πραγματικών περιστατικών, αλλά και των κρίσεων και των σχολίων δεν αποτελούν νοητικά ευρήματα ή παραποιημένα κατασκευάσματα της επικαιρότητας από τους εναγόμενους με σκοπό συκοφαντικής δυσφήμισης των εναγόντων και προσβολή της τιμής, της αξιοπρέπειας, υπόληψης, φήμης και επαγγελματικής πίστης αυτών, αλλά πιστή προσήλωση προς την αλήθεια, και την αντικειμενική ενημέρωση, στην αναζήτηση και διάδοση των οποίων δικαιούνται οι εναγόμενοι με την ιδιότητα που ενάγονται να επιδίδονται. Οι εναγόμενοι υποκινούμενοι από δικαιολογημένο ενδιαφέρον, δηλαδή από το σκοπό της ενημέρωσης του κοινού της εφημερίδας δημοσίευσαν πραγματικά γεγονότα, κρίσεις και σχόλια, η δε πράξη τους αυτή δεν αντιτίθεται στο δίκαιο, ούτε στα χρηστά ήθη καθόσον από τη στάθμιση του συμφέροντος προς ανεύρεση της αλήθειας, σε τέτοια μείζονος σημασίας γεγονότα αφενός, και του συμφέροντος της προστασίας της τιμής αφετέρου, προέχει στην προκείμενη περίπτωση το πρώτο. Ενόψει, λοιπόν, του γεγονότος ότι τα επίδικα δημοσιεύματα βρίσκονται μέσα στα όρια της δημοσιογραφικής πρακτικής δεν υφίσταται ευθύνη των εναγομένων κατά τις διατάξεις των άρθρων 57, 59, 914, 919, 920 ΑΚ αφού δεν υπάρχει υπαιτιότητα υπό τη μορφή δόλου ή της αμέλειας, δεδομένου ότι οι εναγόμενοι δεν είχαν καμιά πρόθεση να ζημιώνουν τους ενάγοντες.

❖ ΠολΠρΑθ 7036/2002⁶⁴

Προσβολή προσωπικότητας μέσω τηλεοπτικής εκπομπής. Έκθεση περιστατικών του έντονα ιδιωτικού και οικογενειακού βίου. Προηγούμενη ρητή αντίθεση του ενάγοντα στην προσβολή της εκπομπής διότι θα παραβιάζονταν το ιδιωτικό και οικογενειακό του απόρρητο με σημαντικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των τέκνων του. Κριτήρια για την σημαντική προσβολή της προσωπικότητας. Επιβαρυντικά στοιχεία. Σκοπός εξύβρισης και προσβολή εκ προθέσεως. Υπόθεση διαζυγίου. Πραγματικά περιστατικά. Αποζημίωση ηθικής βλάβης. Ελάχιστη αποζημίωση για τηλεοπτικούς σταθμούς εθνικής εμβέλειας σύμφωνα με το Ν 1178/1981. Αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη εντύπου ή του καναλιού και σε περίπτωση παραγωγής. Η μετάδοση περίληψης της απόφασης από τον ίδιο τηλεοπτικό

⁶³ Ππειρ. Νομολ. (2002) σελ. 352, ΝοΒ (2003) σελ. 698.

⁶⁴ Α΄ Δημοσίευση «Νόμος».

σταθμό γίνεται υποχρεωτικά αποδεκτή μόνο σε περίπτωση αποδοχής καταψηφιστικής αγωγής. Αίτημα για παράλειψη της προσβολής για το μέλλον απορρίπτεται γιατί δεν προέκυψε βάσιμη απειλή περί τούτου. Επιδίκαση δικαστικών εξόδων σε σχέση με απορριφθέντα αιτήματα και εξογκωμένο αίτημα.

❖ ΜονΠρΧαλκίδας 145/2003 (ελευθερία του τύπου/ προσωπικότητα)
Προσβολή προσωπικότητας δια του τύπου - Προστασία εικόνας προσώπου - Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης - Αντικειμενική ευθύνη ιδιοκτήτη εντύπου - Αποζημίωση -. Τύπος. Η Στάθμιση των Συμφερόντων στην ελληνική νομολογία Προσωπικότητα, προσβολή με παράνομο δημοσίευμα. Στα πλαίσια της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθεροτυπίας και της ελεύθερης δημοσιογραφίας είναι επιτρεπτά δημοσιεύματα που περιέχουν οξεία κριτική και δυσμενείς χαρακτηρισμούς των προσώπων στα οποία αναφέρονται, όταν ο στόχος τους είναι η πληροφόρηση και η ενημέρωση του κοινού. Τούτο δεν ισχύει όταν συντρέχει περίπτωση συκοφαντικής δυσφήμισης ή όταν προκύπτει σκοπός εξύβρισης, σκοπός δηλαδή που κατευθύνεται ειδικά σε προσβολή της τιμής άλλου. Η προσβολή της τιμής μπορεί να γίνει και με πράξεις διαταρακτικές της κοινωνικής προσωπικότητας του ανθρώπου, όπως είναι όσες εμπεριέχουν π.χ. αμφισβήτηση της προσωπικής ή επαγγελματικής εντιμότητας του προσώπου, ακόμα και όταν απλώς τον καθιστούν ύποπτο ότι μετέρχεται ανέντιμες μεθόδους κατά την ενάσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων ή άλλων εκφράσεων της δραστηριότητάς του. Ιδιαίτερη περίπτωση προσδιορισμού των θεμιτών αναγκών πληροφόρησης του κοινού συντρέχει όταν πρόσωπο της επικαιρότητας είναι κάποιος κατηγορούμενος και η θεμιτή ανάγκη του κοινού για πληροφόρηση συγκρούεται με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να προστατέψει την προσωπικότητά του. Στο στάδιο της προδικασίας, που πρέπει να διέπεται από το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου, θα βαρύνει η προστασία της προσωπικότητάς του από το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού. Προστασία της εικόνας του προσώπου ως στοιχείου της προσωπικότητάς του, δικαιώματα επί προσβολής της προσωπικότητας, προϋποθέσεις επιδίκασης χρηματικής ικανοποίησης για ηθική βλάβη, καθιέρωση με το ν. 1178/1981 αντικειμενικής ευθύνης του ιδιοκτήτη του εντύπου σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη του θιγομένου προσώπου, έστω και αν η κατά το άρθρο 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το άρθρο 919 Η Στάθμιση των Συμφερόντων στην ελληνική νομολογία ΑΚ πρόθεση και η κατά το άρθρο 920 ΑΚ γνώση ή η υπαίτια

άγνοια συντρέχει στο συντάκτη του δημοσιεύματος ή, εάν αυτός είναι άγνωστος, στον εκδότη ή το διευθυντή σύνταξης του εντύπου, οι οποίοι εξακολουθούν να ευθύνονται βάσει των γενικών διατάξεων του Αστικού Κώδικα. Καθορισμός ελαχίστου ορίου χρηματικής ικανοποίησης, καταχώρηση περίληψης της απόφασης στην εφημερίδα. Οι διαφορές από ζημίες που προκλήθηκαν δια του τύπου εκδικάζονται με την ειδική διαδικασία του άρθρου 681Δ ΚΠολΔ, ανεξάρτητα από το αν ο εναγόμενος είναι ιδιοκτήτης ή εκδότης του εντύπου ή συντάκτης του επιλήψιμου δημοσιεύματος. Κρίση ότι είναι παράνομο δημοσίευμα σχετικό με τη συμμετοχή αστυνομικού σε υπόθεση τοκογλυφίας, στο οποίο περιέχονται κρίσεις και χαρακτηρισμοί βλαπτικοί της τιμής και της υπόληψής του και συμπεράσματα περί της ενοχής του, συνοδευόμενο και από φωτογραφία του, ενώ η υπόθεση βρισκόταν ακόμη στο στάδιο της προδικασίας.

❖ ΑΠΔ 53/2004 (ελευθερία του τύπου/ δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα)

Η κατοχυρωμένη από το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ ελευθερία του τύπου δεν αποκλείει την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ευαίσθητων ή μη. Οι διατάξεις του ν. 2472/1997 καταλαμβάνουν και τις εκπομπές των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, καθώς και τις δημοσιογραφικές δραστηριότητες στο σύνολό τους, όταν με αυτές διενεργείται ταυτόχρονα και επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Όταν στο πλαίσιο δημοσιογραφικής δραστηριότητας προσβάλλονται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, εκτός των ορίων που με βάση την αρχή της αναλογικότητας θεσπίζει ο Ν. 2472/1997, υπάρχει παραβίαση του νόμου αυτού και επιβάλλονται οι προβλεπόμενες κυρώσεις, χωρίς να τίθεται ζήτημα παραβίασης της ελευθερίας του τύπου.

ΣΧΟΛΙΟ: Στην παραπάνω απόφαση ουσιαστικά δεν υπήρξε ζήτημα στάθμισης συμφερόντων. Το δικαστήριο προέβη στην ορθή, σύμφωνα με την εργασία, διαπίστωση ότι η συμπεριφορά του δημοσιογράφου βρίσκεται εκτός του προστατευτικού νομικού πλαισίου της ελευθερίας του τύπου, άρα δεν τίθεται ζήτημα *in concreto* προτίμησης του ενός ή του άλλου συνταγματικού δικαιώματος.

❖ ΑΠΔ 58/2005 (προσωπικά δεδομένα/ δημόσια ασφάλεια)

Με έγγραφό του, το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης ζητεί την παράταση του χρόνου της λειτουργίας του κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης που Η Στάθμιση των Συμφερόντων στην ελληνική νομολογία χρησιμοποιείται για τον σκοπό της διαχείρισης της κυκλοφορίας, ενώ υποβάλλει και αίτημα επέκτασης του σκοπού επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων που

λαμβάνονται από το σύστημα, προκειμένου να καλύπτει και την επεξεργασία δεδομένων για την πρόληψη σοβαρών αξιόποινων πράξεων, την ασφάλεια των πολιτών κλπ. Ως προς το πρώτο αίτημα, η Αρχή επιτρέπει την παράταση της λειτουργίας του συστήματος υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ως προς το δεύτερο αίτημα, βασιζόμενη στην αρχή της αναλογικότητας και ενόψει του ότι μέχρι σήμερα δεν υπήρξε σοβαρή απειλή για την δημόσια ασφάλεια που να δικαιολογεί την εισαγωγή ενός τέτοιου μέτρου, η Αρχή κρίνει το αίτημα μη νόμιμο, γιατί με τον τρόπο αυτό επέρχεται σοβαρή και καθολική προσβολή των δικαιωμάτων των πολιτών, χωρίς να επιτυγχάνεται ανάλογη αναβάθμιση του δικαιώματος των πολιτών στην ασφάλεια.

❖ ΣΤΕ 565/2005

ΘΕΜΑ: Προστασία αρχαιοτήτων. Προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Η άδεια του Υπουργού Πολιτισμού για τη λειτουργία επιχείρησης εντός αρχαιολογικού χώρου, επί των αρχαίων ή πλησίων αυτών, μπορεί να παρασχεθεί μόνο για την προστασία αυτών. Η απόφαση του Υπουργού με την οποία επιβάλλονται περιορισμοί ως προς την άσκηση δραστηριοτήτων σε ακίνητα εντός αρχαίων, δεν έχει ως νόμιμη προϋπόθεση την προηγούμενη καταβολή αποζημίωσης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού εγκρίθηκε η απαγόρευση λειτουργίας κέντρων διασκεδάσεως εντός του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου των Αστικών Πυλών του Πειραιώς, που ορίζεται περιμετρικά από τις οδούς Ομηρίδου Σκυλίτση, Αλιπέδου, Φίλωνος, Ευαγγελιστρίας, Καραϊσκού, Πausανίου, Ευριπίδου και Ομηρίδου Σκυλίτση και περιλαμβάνει τμήμα των Μακρών Τειχών του Πειραιώς και τις Αστικές Πύλες του 5ου αιώνα π.Χ.

ΣΧΟΛΙΟ: Το άρθρο 24 του Συντάγματος ορίζει ότι : «1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα ... 6. Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών». Με τις διατάξεις αυτές του Συντάγματος καθιερώνεται ειδικώς, για πρώτη φορά, αυξημένη προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, δηλαδή των μνημείων και λοιπών στοιχείων που προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και συνθέτουν την ιστορική, καλλιτεχνική και εν γένει πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας. Η προστασία της κληρονομιάς αυτής συνίσταται στη διατήρηση

στο διηλεκτές αναλλοίωτων τόσο των παραπάνω μνημείων και κάθε στοιχείου του πολιτιστικού περιβάλλοντος και συνεπάγεται τη δυνατότητα επιβολής των αναγκαίων μέτρων και περιορισμών της ιδιοκτησίας, καθώς και της υποχρέωσης των ιδιοκτητών και νομέων να τα αποκαταστήσουν στην αρχική τους μορφή, όταν έχουν φθαρεί από το χρόνο ή άλλες ανθρώπινες ενέργειες ή άλλα περιστατικά. Οι περιορισμοί αυτοί, που ρυθμίζονται αποκλειστικά από το άρθρο 24 του Συντάγματος, επιτρέπεται να έχουν ευρύτερο περιεχόμενο από τους γενικούς περιορισμούς της ιδιοκτησίας που επιτρέπει το άρθρο 17 του Συντάγματος. Εξάλλου, η κατά την πιο πάνω συνταγματική διάταξη προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος δεν είναι μόνον προληπτική αλλά και κατασταλτική, περιλαμβάνουσα στη δεύτερη περίπτωση και την υποχρέωση άρσεως της προσβολής πολιτιστικού μνημείου και της κατά το δυνατόν αποκαταστάσεως της προστατευόμενης μορφής του. Στο άρθρο 10 του ν. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» ορίζεται ότι : «1. Απαγορεύεται κάθε ενέργεια σε ακίνητο μνημείο, η οποία είναι δυνατόν να επιφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής του.... 3. Η εγκατάσταση ή η λειτουργία βιομηχανικής, βιοτεχνικής ή εμπορικής επιχείρησης πλησίον αρχαίου επιτρέπεται μόνο μετά από έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Η έγκριση χορηγείται εάν η απόσταση από ακίνητο μνημείο ή η σχέση με αυτό είναι τέτοια ώστε να μην κινδυνεύει να επέλθει άμεση ή έμμεση βλάβη αυτού λόγω του χαρακτήρα του έργου ή της επιχείρησης ή της εργασίας... 6. Στις περιπτώσεις που απαιτείται έγκριση σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αυτή προηγείται από τις άδειες άλλων αρχών που αφορούν την επιχείρηση ή την εκτέλεση του έργου ή της εργασίας και τα στοιχεία της αναγράφονται με ποινή ακυρότητας στις άδειες αυτές. Η έγκριση χορηγείται μέσα σε τρεις (3) μήνες από την υποβολή της σχετικής αίτησης. 7. Για την προστασία των ακινήτων μνημείων είναι δυνατόν με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου να επιβάλλονται περιορισμοί στη χρήση και στον τρόπο λειτουργίας τους, καθώς και στους όρους δόμησής τους κατά παρέκκλιση από κάθε ισχύουσα διάταξη.». Περαιτέρω, στην παρ. 1 του άρθρου 14 του ίδιου νόμου ορίζεται ότι στους αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονται εντός σχεδίου πόλεως εφαρμόζονται οι διατάξεις των παραγράφων 2, 3, 4 και 5 του άρθρου αυτού. Στην παράγραφο δε 2 ορίζεται ότι : «Επιτρέπεται μετά από άδεια που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται μετά από γνώμη του οικείου γνωμοδοτικού οργάνου : ...ε) η χρήση κτίσματος ή και των ελεύθερων χώρων του, εάν εναρμονίζεται με το

χαρακτήρα και τη δομή τους» και στην παράγραφο 5 ότι : «Στους παραπάνω αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύονται δραστηριότητες, καθώς και χρήσεις των κτισμάτων, των ελεύθερων χώρων τους και των κοινόχρηστων χώρων, οι οποίες δεν εναρμονίζονται με το χαρακτήρα και τη δομή των επί μέρους κτισμάτων ή χώρων ή του συνόλου». Εξάλλου, σύμφωνα με την παράγραφο 10 του άρθρου 73 του πιο πάνω νόμου, πολιτιστικά αγαθά που έχουν χαρακτηριστεί ως προστατευόμενα σύμφωνα με τις διατάξεις της προϊσχύουσας νομοθεσίας προστατεύονται στο εξής κατά τις διατάξεις του νόμου αυτού. Ερμηνευόμενες υπό το φως του άρθρου 24 του Συντάγματος, οι προπαρατεθείσες διατάξεις του αρχαιολογικού νόμου έχουν την έννοια ότι η άδεια του Υπουργού Πολιτισμού για τη λειτουργία επιχειρήσεως εντός αρχαιολογικού χώρου, επί αυτών τούτων των αρχαίων ή πλησίον αυτών, δύναται να παρασχεθεί μόνο για την προστασία αυτών και με την προϋπόθεση ότι έχει προηγουμένως πλήρως διασφαλισθεί ότι δεν θα επέλθει καμιά δυσμενής επίδραση στα αρχαία. Εντός του αρχαιολογικού χώρου των Αστικών Πυλών του Πειραιώς, που ορίζεται περιμετρικά από τις οδούς Ομηρίδου Σκυλίτση, Αλιπέδου, Φίλωνος, Ευαγγελιστριάς, Καραϊσκού, Πausανίου, Ευριπίδου και Ομηρίδου Σκυλίτση και περιλαμβάνει τμήμα των Μακρών Τειχών του Πειραιώς, καθώς και τις Αστικές Πύλες, λειτουργεί, επί της οδού Κόδρου 5, κατάστημα υγειονομικού ενδιαφέροντος (εστιατόριο - μπαρ), στο οποίο είχε χορηγηθεί από το Δήμαρχο Πειραιώς άδεια ίδρυσης και λειτουργίας αυτού του καταστήματος, χωρίς προηγούμενη έγκριση της αρμόδιας αρχαιολογικής υπηρεσίας. Για την ανάδειξη του πιο πάνω κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου εκπονήθηκε, μετά από προκήρυξη πανελληνίου διαγωνισμού, «Μελέτη Ενοποίησης και Ανάδειξης του Αρχαιολογικού Χώρου των Αστικών Πυλών του Πειραιά». Στο πλαίσιο εφαρμογής αυτής της μελέτης, κηρύχθηκε, με σκοπό τη δημιουργία Αρχαιολογικού Πάρκου, αναγκαστική απαλλοτρίωση και απαγορεύθηκε λειτουργία, μεταξύ άλλων, και του εν λόγω καταστήματος, διότι η λειτουργία αυτού και των λοιπών κέντρων διασκεδάσεως επιφέρει άμεση και έμμεση βλάβη επί των καταλοίπων των Αστικών Πυλών των κλασσικών χρόνων (5ου αιώνα π.Χ.), όπου αυτά ευρίσκονται. Όπως δε προκύπτει από τοπογραφικό διάγραμμα του πιο πάνω αρχαιολογικού χώρου το κατάστημα της αιτούσας βρίσκεται εντός του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου και μάλιστα επί του ορατού τμήματος του τείχους του 5ου αιώνα π.Χ., που συνδέει τις δύο κύριες πύλες της αρχαίας πόλης. Με το άρθρο 19 του ν. 3028/2002, σε συμφωνία με το άρθρο 24 παρ. 6 του Συντάγματος, προβλέπεται ήδη η καταβολή στον ιδιοκτήτη αποζημιώσεως, όταν με πράξη του Υπουργού Πολιτισμού επιβάλλεται ουσιώδης προσωρινός ή οριστικός περιορισμός ή ουσιώδης

προσωρινή ή οριστική στέρηση της κατά προορισμό χρήσης του όλου ακινήτου του (παρ. 2 και 3), ορίζονται δε οι προϋποθέσεις και η διαδικασία καταβολής αυτής της αποζημίωσης (παρ. 4, 5 και 6). Ειδικότερα στην παράγραφο 6 του άρθρου αυτού ορίζεται ότι : «Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη επιτροπής, διαπιστώνεται εάν συντρέχει περίπτωση καταβολής αποζημίωσης κατά τις παραγράφους 1 έως 5, καθώς και το ύψος της. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού καθορίζεται η συγκρότηση και οι αρμοδιότητες της επιτροπής, η διαδικασία κατά την οποία γνωμοδοτεί, τα στοιχεία που λαμβάνονται υπόψη, το είδος και ο τρόπος καταβολής της αποζημίωσης και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια». Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει ότι η απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, με την οποία επιβάλλονται περιορισμοί ως προς την άσκηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων επί ακινήτων εντός αρχαιολογικού χώρου οι οποίοι έχουν καταρχήν περιεχόμενο ευρύτερο από τους γενικούς περιορισμούς της ιδιοκτησίας κατά το άρθρο 17 του Συντάγματος, δεν έχει ως νόμιμη προϋπόθεση την προηγούμενη καταβολή αποζημίωσης.

❖ ΕφΑθ 806/2006 (ελευθερία του τύπου / προσβολή προσωπικότητας)

Προστασία προσωπικότητας - Προσβολή προσωπικότητας δια τύπου - Αξιώσεις προσβληθέντος - Αντικειμενική ευθύνη ιδιοκτήτη εντύπου - Κατώτερα όρια χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης - Ελευθεροτυπία - Συκοφαντική δυσφήμιση - Άρση αδίκου - Περιεχόμενου ειδικού σκοπού εξύβρισης -. Το δίκαιο ανάγει τον άνθρωπο καθ' εαυτόν σε αυτοτελές αντικείμενο προστασίας και επιβάλλει το σεβασμό της προσωπικότητάς του σε τρίτους. Έννοια προσωπικότητας. Αξιώσεις προσβληθέντος. Η διάταξη της παρ. 1 του άρθρου μόνου ν. 1178/1981 θεσπίζει τη γνήσια αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη κάθε εντύπου. Η διάταξη της παρ. 1 Η Στάθμιση των Συμφερόντων στην ελληνική νομολογία του άρθρου μόνου ν. 1178/1981 κατισχύει ως ειδική, έναντι του άρθρου 46 ν. 1092/1938 και του άρθρου 914 και 932 ΑΚ. Υποκειμενική και εις ολόκληρον ευθύνη εκδότη, διευθυντή του εντύπου και συντάκτη του δημοσιεύματος. Κατώτερα όρια χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης. Ελευθεροτυπία - περιεχόμενο δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης στοχασμών. Το δικαίωμα στην ελευθεροτυπία υπόκειται σε καθήκοντα και ευθύνες. Στοιχεία της υποκειμενικής και αντικειμενικής υπόστασης του αδικήματος της συκοφαντικής δυσφήμισης. Προϋποθέσεις για την άρση του αδίκου σύμφωνα με το άρθρο 367 παρ. 1 περ. α-δ ΠΚ, το οποίο για την

ενότητα του δικαίου εφαρμόζεται και στο ιδιωτικό δίκαιο. Περιεχόμενο ειδικού σκοπού εξυβρίσεως, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 367 ΠΚ.

❖ ΑΠ 196/ 2007

ΘΕΜΑ: Αδίκημα τύπου. Προσβολή προσωπικότητας ανηλίκων που τελέστηκε με κοινοποίηση προβλήματος υγείας παιδιών κατά παράβαση της δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Οι ανήλικοι τον Ιούνιο του 2000, σε ηλικία 3,5 και 2 ετών αντίστοιχα παρακολουθούσαν μαθήματα προσχολικής αγωγής. Στις αρχές Ιουλίου του 2000, διαπιστώθηκε ότι είκοσι τρία (23) παιδιά, ηλικίας 2 έως 5 ετών, που φιλοξενούνταν σε ιδιωτικό παιδικό σταθμό στη Θεσσαλονίκη, είχαν θετική Mantoux (λοίμωξη φυματίωσης) και ότι πηγή μόλυνσης αυτών ήταν ασκούμενη βρεφονηπιοκόμος που εργαζόταν στον εν λόγω παιδικό σταθμό. Οι ανήλικοι αυτοί, αλλά και τα άλλα παιδιά, με παρακολούθηση των γιατρών της πνευμονολογικής κλινικής του Νοσοκομείου "Γ. Παπανικολάου" άρχισαν την χημειοπροφύλαξη, η οποία διήρκεσε εννέα (9) μήνες. Κατά τη διάρκεια της θεραπείας αυτής, τα ανήλικα παιδιά του Σταθμού, δεν μετέδιδαν τη νόσο, διότι τα μικρά παιδιά με θετική Mantoux δεν μεταδίδουν τη νόσο της φυματίωσης, γεγονός για το οποίο οι γονείς των ανηλίκων είχαν ενημερωθεί από ειδικούς ιατρούς. Με αφορμή σχετικές καταγγελίες γονέων, πολλοί ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί ενέταξαν το θέμα αυτό στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων τους. Έτσι στις 26 Ιουλίου 2000, ο τηλεοπτικός σταθμός, πανελλαδικής εμβελείας, με την επωνυμία MEGA CHANELL στο κεντρικό δελτίο ειδήσεών του, ενέταξε ρεπορτάζ δημοσιογράφου, με θέμα "φυματίωση σε παιδικό σταθμό", στο οποίο ενσωματώθηκαν και προβλήθηκαν εικόνες πέντε παιδιών, μεταξύ των οποίων και των ανηλίκων, χωρίς επικάλυψη των προσώπων τους με τεχνικά μέσα (μωσαϊκό, κλπ) .

ΣΧΟΛΙΟ: Η προσωπικότητα του ατόμου ως το σύνολο των αξιών που απαρτίζουν την ουσία του ανθρώπου προστατεύεται συνταγματικά στο άρθρο 2 παρ. 1 Σ και 57, 59 ΑΚ. Η εικόνα του ανθρώπου ανήκει όχι στο κοινό αλλά μόνο σε εκείνον που παριστάνει, και γι' αυτό η αποτύπωση από άλλον, με φωτογράφιση ή άλλον τρόπο, ή η προβολή αυτής δημοσίως, χωρίς τη συναίνεση του εικονιζόμενου, αποτελεί, καθαυτή, παράνομη προσβολή της προσωπικότητας και δεν απαιτείται να προσβάλλεται συγχρόνως και άλλο αγαθό της προσωπικότητάς του, όπως το απόρρητο της ιδιωτικής του ζωής, ή η υπόληψή του. Προσβολή της προσωπικότητας δημιουργείται με οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη τρίτου με την οποία διαταράσσεται η κατάσταση που υπάρχει σε μια ή περισσότερες εκδηλώσεις της σωματικής, ψυχικής, πνευματικής και κοινωνικής ατομικότητας του βλαπτόμενου κατά τη στιγμή της προσβολής. Η προσβολή είναι παράνομη

όταν η επέμβαση στην προσωπικότητα του άλλου δεν είναι επιτρεπτή από το δίκαιο ή γίνεται σε ενάσκηση δικαιώματος, το οποίο όμως είναι από άποψη έννομης τάξης μικρότερης σπουδαιότητας, είτε ασκείται καταχρηστικά. Ενόψει της σύγκρουσης των προστατευόμενων αγαθών προς τα προστατευόμενα αγαθά της προσωπικότητας των άλλων ή προς το συμφέρον της ολότητας, θα πρέπει να αξιολογούνται και να σταθμίζονται στη συγκεκριμένη περίπτωση τα συγκρινόμενα έννομα αγαθά και συμφέροντα για την διακρίβωση της ύπαρξης προσβολής του δικαιώματος επί της προσωπικότητας και ο παράνομος χαρακτήρας της. Τα έννομα αγαθά που περικλείονται στο δικαίωμα της προσωπικότητας (η τιμή, η ιδιωτική ζωή, η εικόνα, η σφαίρα του απορρήτου κ.ά.) δεν αποτελούν αυτοτελή δικαιώματα αλλά επιμέρους εκδηλώσεις, εκφάνσεις ή πλευρές του ενιαίου δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητας, έτσι ώστε η προσβολή οποιασδήποτε εκφάνσεως της προσωπικότητας να σημαίνει και προσβολή της συνολικής έννοιας προσωπικότητα. Ειδικά καθ' όσον αφορά την προβολή της εικόνας ανηλίκου μέσω της τηλεόρασης, το άρθρο 8 παρ. 2 του ΠΔ 100/14/17.3.2000 "Εναρμόνιση της Ελληνικής ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας στις διατάξεις της οδηγίας 97/336/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30.6.97" [ΦΕΚ Α'98/17.3.2000] ορίζει ότι: "Η παρουσίαση ή η συμμετοχή ανήλικων μαρτύρων ή θυμάτων εγκληματικών ενεργειών ή δυστυχημάτων, καθώς και των ανήλικων που βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση, σε ειδησεογραφικές και άλλες ενημερωτικές εκπομπές των τηλεοπτικών σταθμών απαγορεύεται. Η παρουσίαση αυτή, επιτρέπεται κατ' εξαίρεση, εφόσον είναι αναγκαία για την ενημέρωση του κοινού και δεν προκαλεί πόνο ή βλάβη στην προσωπικότητα του ανηλίκου και μόνον ύστερα από γραπτή άδεια αυτού που ασκεί τη γονική μέριμνα ή την επιμέλεια.". Κατά την έννοια της άνω διάταξης σε "δύσκολη κατάσταση" βρίσκεται και ο ανήλικος που έχει προσβληθεί από σοβαρό νόσημα, έστω και αν αυτό δεν είναι εμφανές στην εικόνα του. Ως εκ τούτου η λήψη της εικόνας των ανηλίκων και η παρουσίαση της, μέσω του τηλεοπτικού σταθμού, χωρίς τη συναίνεση των γονέων τους, αποτελεί παράνομη προσβολή της προσωπικότητας τους, χωρίς να απαιτείται και προσβολή άλλης έκφανσης αυτής. Και επειδή οι ανήλικοι αντιμετώπιζαν πρόβλημα υγείας, και συγκεκριμένα ήταν σε θεραπευτική αγωγή χημειοπροφύλαξης προκειμένου να αντιμετωπισθεί η έκθεση τους στη λοίμωξη της φυματίωσης, βρίσκονταν δηλαδή σε δύσκολη κατάσταση, η παρουσίαση της εικόνας τους, παραβιάζει και το απόρρητο της ιδιωτικής τους ζωής. Η προσβολή δε της προσωπικότητάς των ανηλίκων υπήρξε εξαιρετικά βαριά. Και αυτό γιατί ο πανελλήνιος εμβλείας σταθμός είχε μεγάλη τηλεθέαση και το συγκεκριμένο δελτίο ειδήσεων, με

την προβληθείσα σ' αυτό εικόνα των ανηλίκων, παρακολούθησε μεγάλος αριθμός τηλεθεατών, μεταξύ των οποίων και το ευρύτερο συγγενικό και κοινωνικό περιβάλλον των εναγόντων, στους οποίους δημιουργήθηκε η εντύπωση της πιθανής προσβολής τους με τη λοίμωξη της φυματίωσης. Για το λόγο αυτό συγγενείς, γείτονες και φίλοι, που αγνοούσαν μέχρι τότε το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι ανήλικοι ενάγοντες, ζήτησαν από τους γονείς τους την απομάκρυνση αυτών από τα παιδιά τους κατά το στάδιο της θεραπείας τους με χημειοπροφύλαξη, με αποτέλεσμα να επέλθει έτσι ο κοινωνικός αποκλεισμός των ανηλίκων. Η προβολή της εικόνας των εναγόντων έγινε από δικαιολογημένο ενδιαφέρον και συγκεκριμένα για να πληροφορηθεί το κοινό για τη μη τήρηση από την ιδιοκτήτρια του παιδικού σταθμού των όρων για την παρακολούθηση της υγείας του προσωπικού, αφού η βρεφονηπιοκόμος δεν διέθετε βιβλιάριο υγείας, δεδομένου ότι και η ιατρική επιστήμη επισημαίνει την ιδιαίτερη επιδημιολογική σημασία δασκάλων, οδηγών σχολικών λεωφορείων και εργαζομένων σε νηπιαγωγεία, λόγω της μεγάλης ευπάθειας των παιδιών και προκειμένου να τεθεί το ερώτημα της παρακολούθησης των συνθηκών υγείας στους παιδικούς σταθμούς από τις αρμόδιες αρχές. Πράγματι, υπήρχε δικαιολογημένο ενδιαφέρον για την κάλυψη των παραπάνω ζητημάτων, όμως με την παρουσίαση της εικόνας των ανηλίκων, χωρίς την άδεια των γονέων τους, παραβιάσθηκαν οι διατάξεις του άρθρου 8 παρ. 2 του π. δ. 100/2000, αφού οι ανήλικοι βρίσκονταν σε δύσκολη κατάσταση και η παρουσίασή τους αφενός προκαλούσε βλάβη της προσωπικότητάς τους, αφετέρου δεν ήταν αναγκαία και πρόσφορη για την ικανοποίηση του σχετικού ενδιαφέροντος, ούτε και δικαιολογείται, διότι το ενδιαφέρον, που εσκοπείτο να ικανοποιηθεί, και το οποίο πλήρως ικανοποιούνταν και χωρίς την προβολή της εικόνας τους, δεν υπερτερούσε σε κάθε περίπτωση της επέμβασης στην προσωπικότητά τους. Η προσβολή αυτή μπορούσε ευχερώς να αποφευχθεί με την κάλυψη της εικόνας των ανηλίκων με "μωσαϊκό" ή με την εμφάνιση του αρνητικού της φωτογραφίας. Το υγιές δημοσιογραφικό καθήκον δεν επέβαλε, για την πληρότητα του σχετικού θέματος, να προβληθεί ευκρινής εικόνα των ανηλίκων, ενέργεια που κατέτεινε αποκλειστικά στη δημιουργία τηλεθέασης. Αλλά και αν ακόμη οι ανήλικοι δεν αντιμετώπιζαν σχετικό πρόβλημα υγείας, οι γενικοί κανόνες της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, επέβαλαν την προστασία της εικόνας τους. Η ελευθεροτυπία και η ελεύθερη δημοσιογραφία, ασκούμενες στα πλαίσια της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας του τύπου (άρθρο 14 του Συντάγματος) δεν επιτρέπεται να θίγουν την προσωπικότητα ανηλίκων ιδίως ατόμων που δεν απασχολούν το κοινωνικό σύνολο.

➤ ΙΧ. Συμπέρασμα ◀

Η κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο Σύνταγμα αποβλέπει στην ικανοποίηση των συμφερόντων του ανθρώπου. Εντούτοις, σε μια τόσο πολυσύνθετη και πολυδιάστατη κοινωνία η άσκηση ενός δικαιώματος αποκλείει ή περιορίζει την άσκηση των άλλων δικαιωμάτων, δημιουργώντας έτσι το νομικό πρόβλημα της σύγκρουσης των συνταγματικών δικαιωμάτων. Προς τον σκοπό επίλυσης αυτής της σύγκρουσης, που δεν μπορεί να είναι τίποτε άλλο από πραγματική σύγκρουση⁶⁵, η άρση της οποίας δεν είναι εφικτή πάντα από τους φορείς των δικαιωμάτων, εφαρμόζεται η θεωρία της στάθμισης των συμφερόντων σε κάθε *in concreto* περίπτωση.

Ωστόσο η μέθοδος της στάθμισης έχει δεχτεί κριτική λόγω των ασαφειών που περικλείει και των απόπων στα οποία καταλήγει. Πρόκειται για μία μέθοδο που έγινε δεκτή στα πλαίσια της παλιάς ατομικιστικής-δυσιαδιστικής έννομης τάξης. Με το πέρασμα όμως στην κοινωνική-ανθρωπιστική τάξη, στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού, η σημασία της ως μεθόδου τίθεται υπό αμφισβήτηση. Με την αποδοχή της ως τρόπου επίλυσης της σύγκρουσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων αναιρείται η τυπική ισοδυναμία των συνταγματικών διατάξεων.

Όμως, παρά την έντονη κριτική που η στάθμιση έχει δεχθεί συνεχίζει να εφαρμόζεται στην ελληνική νομολογία ως μία από τις επικρατέστερες μεθόδους άρσης της σύγκρουσης. Παρόλαυτα, όπως φαίνεται και από τις αποφάσεις των Ελληνικών δικαστηρίων η στάθμιση των συμφερόντων δεν γίνεται αποδεκτή ως αυτοτελής-αυτόνομη μέθοδος άρσης της σύγκρουσης, αλλά εντάχθηκε στην αρχή της αναλογικότητας (αρχή της αναλογικότητας *stricto sensu*) (Σ25 παρ. 1 εδ δ') που σκοπό έχει την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών από την αυθαίρετη δράση της κρατικής εξουσίας. Παράλληλα με την στάθμιση των συμφερόντων η πρακτική εναρμόνιση, η αρχή της αναλογικότητας και η θεσμική εφαρμογή συνιστούν αποδεκτές στο νομικό κόσμο μεθόδους άρσης των συγκρούσεων.

⁶⁵ Όπως διαφάνηκε με την μετάβαση από την παραδοσιακή-ατομικιστική νομική θεωρία στον κοινωνικό ανθρωπισμό (σύγχρονη-κοινωνική-ανθρωπιστική έννομη τάξη).

➤ Χ. Περίληψη – Summary ◀

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να παρουσιάσει την μέθοδο της στάθμισης των συμφερόντων ως μία εκ των τρόπων επίλυσης του συνταγματικού προβλήματος της σύγκρουσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η έρευνα μας ξεκινάει με την ερμηνευτική προσέγγιση της έννοιας του δικαιώματος και προχωρεί με μία ιστορική αναδρομή των ατομικών δικαιωμάτων. Στην συνέχεια, αναφέρεται στο ζήτημα της συρροής και αναδεικνύει το πρόβλημα της σύγκρουσης των συνταγματικών δικαιωμάτων. Έπειτα, αναλύει τις μεθόδους άρσης αυτής της σύγκρουσης κάνοντας λόγο και για την θεωρία της στάθμισης των συμφερόντων. Αναφορά γίνεται στην έννοια της στάθμισης, στην εφαρμογή που βρήκε η θεωρία αυτή στο ΓΟΣΔ, καθώς και στην κριτική που αυτή η μέθοδος δέχεται σήμερα όπως επίσης και τις σχέσεις της με τους άλλου τρόπους άρσης της σύγκρουσης. Τέλος, παρατίθενται νομολογικά παραδείγματα στα οποία η στάθμιση εφαρμόζεται, όπως και κάποια ζεύγη συγκρουόμενων δικαιωμάτων, που απαντώνται στην ελληνική θεωρία.

The present work attempts to present the method of “counter-balance of interests” as one of the ways of resolving the constitutional problem of fundamental rights conflict. Our investigation begins with the explanatory approach of meaning of right and advances with a historical retrospection of individual rights. Then, it is reported in the matter of confluence of rights and elects the problem of constitutional rights conflict. Then, it analyzes the methods of resolving the conflict, and mainly the theory of counter-balance of interests. The investigation is reported in the meaning of counter-balance of rights, in the application that this theory found in the German Federal Constitutional Court, as well as in the criticism that this method accepts today as also her relations with the other ways of lifting of conflict. Finally, examples from the Greek courts are mentioned in which the method of counter-balance of interests is applied, as well as specific right’s conflicts, that appear in Greek theory.

➤ ΧΙ. Βασικοί Όροι –Λήμματα ◀

- ❖Σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων= conflict of fundamental rights
 - ❖Συρροή δικαιωμάτων = confluence of rights
 - ❖Πλαστότητα νομικής σύγκρουσης δικαιωμάτων= fictitious legal conflict of rights.
 - ❖Στάθμιση συμφερόντων= counter-balance of interests.
 - ❖Αρχή αναλογικότητας= proportionality principle.
 - ❖Αρχή καταλληλότητας= suitability principle.
 - ❖Αρχή αναγκαιότητας= necessity principle.
 - ❖Θεσμική εφαρμογή= institutional application
-

➤ XII. Πίνακας Αποφάσεων ◀

- ❖ ΑΠ 669/1985 (Ιππικός όμιλος Τ)
- ❖ ΣΤΕ 1149/1988 (Το ιατρικό κέντρο)
- ❖ ΠρωτΑθ Ασφ.Μ. 17115/1988. (Ο τελευταίος πειρασμός)
- ❖ ΕφΑθ 4054/1992 (Πώληση όπλων στο Ιράν)
- ❖ ΕφΑθ 3346/1996 (Εικόνα προσώπου σε cart-postal)
- ❖ ΑΠ 13/1999 (Υπόθεση Μπαμπινιώτη)
- ❖ ΑΠ 876/2000
- ❖ ΠολΠρωτΠειρ 4100/2002
- ❖ ΠολΠρωτΑθ 7036/2002
- ❖ ΜονΠρωτΧαλκίδας 145/2003
- ❖ Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα 53/2004
- ❖ Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα 58/2005
- ❖ ΣΤΕ 565/2005 Προστασία αρχαιοτήτων
- ❖ ΕφΑθ 806/2006
- ❖ ΑΠ 196/2007 Προσβολή προσωπικότητας ανηλίκων
- ❖ Υπόθεση Luth - 15-01-1958 (στάθμιση της καλλιτεχνικής και οικονομικής ελευθερίας με την ελευθερία σκέψεως και εκφράσεως γνώμης)
- ❖ Υπόθεση Blinkfuer - 16-02-1969 (στάθμιση της οικονομικής ελευθερίας και τηςελευθεροτυπίας με την ελευθερία πνευματικών αντιθέσεων

➤ XIII. Βιβλιογραφία ◀

❖ Αντωνίου Θ., *Η στάθμιση ως μέθοδος ερμηνείας στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Μερικές σκέψεις με αφορμή τις 3478/2000 και 613/2002 αποφάσεις της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας*, in Τιμητικός Τόμος για τα 75 χρόνια του ΣτΕ, 2004

❖ Γέροντας Α., *Η αρχή της αναλογικότητας στο Γερμανικό δημόσιο δίκαιο*, Το Σύνταγμα, 1983

❖ Δαγτόγλου Πρόδρομος Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τόμος Α΄*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005.

❖ Δαλακούρας Θ., *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή, 1993

❖ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ., *Εφαρμογές Συνταγματικού Δικαίου II, Συνταγματικά Δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2007.

❖ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ., *Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος Ειδικό Μέρος, Τόμος Γ΄ - Τεύχη I-III*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008.

❖ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ., *Η Συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1981-82.

❖ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ., *Γενική Συνταγματική Θεωρία-Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Α΄*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2004.

❖ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ., *«Κοινωνικός Ανθρωπισμός»*, Νομικό Βήμα, (1980).

❖ Καράκωστας Γιάννης « *Τύπος και Προσωπικότητα*», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000.

- ❖ Κική Γιάννα « Η ελευθερία των οπτικοακουστικών μέσων (υπό το πρίσμα της συνταγματικής αναθεώρησης του 2001)», Σάκκουλας, 2003.
- ❖ Μάνεσης Αριστόβουλος Ι., Συνταγματικά Δικαιώματα, Ατομικές Ελευθερίες, Τόμος Α', Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 1982.
- ❖ Ράϊκος Αθανάσιος Γ., Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- ❖ Στρατηλάτης Κώστας, Η συγκεκριμένη στάθμιση των συνταγματικών αξιών κατά τη δικαστική ερμηνεία του Συντάγματος, Το Σύνταγμα, Τεύχος 3/2001
- ❖ Τσάτσος Δημήτρης Θ., Συνταγματικό Δίκαιο, Γ', Θεμελιώδη Δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1987.
- ❖ Χρυσόγονος Κώστας Χ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

➤ Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία

- ❖ Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ., Προβλήματα της Στάθμισης ως Νομικής Μεθόδου, <http://www.greeklaws.com/pubs/uploads/2566.pdf>.
- ❖ www.greek-laws.com
- ❖ www.law.uoa.gr/~adimitrop
- ❖ www.dsa.gr

